॥ श्रीरामः ॥

DICTIONARY ... D.C.P. & R.I. POONA 6.

श्रीमत

संगीतसुधाकरः ।

वे. पं. अपातुलस्युपाख्यकाशीनाथप्रणीतः ।

स च

पुण्यपत्तने

पं. विष्णुशर्मणा

D.C.P.R. INSTITUTE LIBRARY. POONA

आर्यभूषणाख्यमुद्रालये मुद्राक्षरैरंकयित्वा

प्राकाश्यं नीतः ।

शके १८३९ सन १९१७

(सर्वेअधिकाराः स्वायत्तीकृताः)

अस्य ग्रन्थस्य मुद्रणे यद्धनमपेक्षितं तत्सकलमपि
श्रीमन्महीशूरयुवराजमहाशयैः 'सर के. नरसिंह-
राज वडियार जी. सी. आय्. ई.'
इति लक्षणांकितैः परमो-
दारचरितैरदायि ।

N820:6
15E7
24091

Printed at the Arya-Bhushan Press, Poona,
by Anant Vinayak Patwardhan.
AND
Published by Vishnu Narayan Bhatkhande B. A. LL. B.
at Walkeshwar-Bombay.

श्रीरामः

संगीतसुधाकरः ।

मङ्गलाचरणम् ।

श्रीगणेशाय नमः ।

यः कालत्रयसाक्ष्यनंतविभवः पूर्णो जगद्व्यापको ।
नित्यं श्रुत्यनुगीतनिर्मलगुणग्रामः स्वतो राजते ॥
चेतो वृत्त्यनुरंजको घनलसद्वर्णः सदानंददः ।
सर्वालंकृतिभिर्विराजिततनुस्तं जानकीशं भजे ॥ १ ॥

प्रथमस्तबकः ।

अपातुलस्युपाख्येन परळीक्षेत्रवासिना ।
काशीनाथेन संगीतसुधाकर उदीर्यते ॥ २ ॥
गीतवादित्रनृत्यानां त्रयं संगीतमुच्यते ।
प्राधान्यात्तत्र गीतस्य तत्संगीतमितीरितम् ॥ ३ ॥
सामवेदात्संगृहीतं संगीतं ब्रह्मणा पुरा ।
भरतादिभ्य आख्यातं तैः प्रयुक्तं शिवाग्रतः ॥ ४ ॥
षड्जादिस्वरसंपन्नं जगदानंदकारकम् ।
आदृतं देवगन्धर्वयक्षदानवमानवैः ॥ ५ ॥
हरिणोऽपि वशं याति रुदन्बालोऽपि तुष्यति ।
कृष्णसर्पोऽपि यच्छ्रुत्वा मुदांदोलयते शिरः ॥ ६ ॥
यच्च वेदेषु विहितं गायेतां ब्राह्मणाविति ।
तत्संगीतस्य माहात्म्यं को वा वर्णयितुं क्षमः ॥ ७ ॥
मार्गदेशिप्रकाराभ्यां गीतं द्वेधा समीरितम् ।
अनादिसंप्रदायं यन्नियताभ्युदयप्रदम् ॥ ८ ॥

शास्त्रोक्तसर्वनियमैः संपन्नं तदकृत्रिमम् ।
मार्गगीतं पुरैवासीत्प्रयुक्तं भरतादिभिः ॥ ९ ॥
अधुना गीयते यत्त्वानियतं कामचारतः ।
देशे देशे प्रचरितं तत्सर्वं देशिसंमतम् ॥ १० ॥
तदपि द्विविधं ज्ञेयं दाक्षिणोत्तरभेदतः ।
कर्णाटकं दक्षिणे स्याद्धिंदुस्थानि तथोत्तरे ॥ ११ ॥
हिंदुस्थानिप्रसिद्धं यद्गीतं तत्र यथाश्रुतम् ।
स्वररागादि यत्किंचिदस्मिन्ग्रंथे विविच्यते ॥ १२ ॥

उद्देशः ।

सुधाकरेऽस्मिन्प्रथमं नादस्योत्पत्तिरीरिता ।
ततो हृत्कंठमूर्धस्थनाडीभ्यः श्रुतिवर्णनम् ॥ १३ ॥
ततः सप्तस्वरास्तेषु श्रुतिसंख्याव्यवास्थितिः ।
विकृताविकृतत्वे च तीव्रकोमलते ततः ॥ १४ ॥
च्युताच्युतादिभेदेन स्वरसंख्याविनिर्णयः ।
पूर्वग्रंथगताः संज्ञास्ततो वाद्यादिलक्षणम् ॥ १५ ॥
ग्रामास्ततो मूर्छनाश्च तत्संख्या च ततः परम् ।
वर्णालंकृतयो जातिगीतयो गमकास्ततः ॥ १६ ॥
आलापलक्षणं गातुर्गुणदोषानुदर्शनम् ।
द्वितीयस्तबके रागलक्षणानि ततः परम् ॥ १७ ॥
अधिकं पंचविंशत्या शतं रागाः प्रकीर्तिताः ।
आलक्ष्य लक्ष्यसंगीतमेवमत्रार्थसंग्रहः ॥ १८ ॥

नादोत्पत्तिः ।

आत्मबुद्धिमनोवह्निप्राणसंबंधसंभवः ।
आहतोऽनाहतश्चेति द्विविधो नाद उच्यते ॥ १९ ॥
तत्रानाहतनादस्तु योगिभिः समुपासितः ।
गुरूपदिष्टमार्गेण मुक्तिदः स न रंजकः ॥ २० ॥

आहतो गीतवाद्येषु रंजको दुःखभंजकः ।
श्रुतिस्वरादिरूपोसौ गीतस्यात्मैव केवलम् ॥ २१ ॥

श्रुतिस्वरादिव्यवस्था ।

हृदि द्वाविंशतिर्नाड्यस्तिरश्च्यः पवनाहताः ।
एवं कंठे मूर्ध्नि ताभ्यस्तावत्यः श्रुतयोऽभवन् ॥ २२ ॥
ताभ्योऽभवन्स्वराः षड्जर्षभगांधारमध्यमाः ।
पंचमो धैवतश्चैव निषाद इति सप्त ते ॥ २३ ॥
तेषां संज्ञाः सरिगमपधनीत्यपरा मताः ।
संक्षिप्ताः स्वीकृतास्तज्ज्ञैः प्रयोगेषूपयोजिताः ॥ २४ ॥
श्रुतयः स्युः स्वराभिन्नाः श्रावणत्वेन हेतुना ।
अहिकुंडलवत्तत्र भेदोक्तिः शास्त्रसंमता ॥ २५ ॥
श्रुत्यनंतरसंभूतः स्निग्धोऽनुरणनात्मकः ।
श्रोतृस्वांतं रंजयति स्वतो वा राजते स्वरः ॥ २६ ॥
स मंद्रमध्यताराख्यः क्रमतो द्विगुणोत्तरः ।
हृदि मंद्रो गले मध्यो मूर्ध्नि तार इति त्रिधा ॥ २७ ॥
चतुःश्रुतियुतः षड्जो मध्यमः पंचमस्तथा ।
रिधौ त्रिश्रुतिकौ प्रोक्तौ गनी द्विश्रुतिकौ क्रमात् ॥२८॥
तीव्रा कुमुद्वती मंदा छंदोवत्यपि षड्जगा ।
दयावती रंजनी च रक्तिका चर्षभास्थिता ॥ २९ ॥
रौद्री क्रोधा च गांधारे वज्रिका च प्रसारिणी ।
प्रीतिश्च मार्जनी चैव मध्यमस्वरमाश्रिता ॥ ३० ॥
क्षिती रक्ता च संदीपिन्यालापिन्यपि पंचमे ।
मदंती रोहिणी रम्या धैवतस्वरसंश्रिता ॥ ३१ ॥
उग्रा च क्षोभिणीति द्वे निषादे स्त इति क्रमः ।
एते शुद्धस्वराः सप्त स्वस्वांत्यश्रुतिसंस्थिताः ॥ ३२ ॥
स्वराः स्वनियतश्रुत्याः प्रच्युता विकृताः स्मृताः ।
सपावविकृतावन्ये विकृताः पंच कीर्तिताः ॥ ३३ ॥

स्वोत्तरश्रुतिगामी चेत्स्वरस्तीव्राभिधो भवेत् ।
स्वपूर्वश्रुतिगामी चेत्स्वरः कोमलसंज्ञकः ॥ ३४ ॥
मध्ये तु षड्जर्षभयोः संस्थितः कोमलर्षभः ।
गांधारो रिगयोर्मध्ये संस्थितः कोमलो मतः ॥ ३५ ॥
मपयोरंतरे तीव्रमध्यमः समुदीरितः ।
पधयोरंतरे चैवं स्थितः कोमलधैवतः ॥ ३६ ॥
धनिमध्ये कोमलश्च निषादः परिकीर्तितः ।
पंचैते विकृताः सप्तशुद्धास्ते द्वादश स्मृताः ॥ ३७ ॥

स्वरसंख्याविनिर्णयः ।

रत्नाकरमते प्रोक्ताः सप्तापि विकृताः स्वराः ।
च्युताच्युतादिभेदेन तत्संख्यैकोनविंशतिः ॥ ३८ ॥
स्वराश्चतुर्दशैवोक्ताः स्वरमेलकलानिधौ ।
तेष्वेवान्तर्भाविताස्ते पंच रत्नाकरस्वराः ॥ ३९ ॥
एवं रागविबोधेऽपि प्रोक्ताः पंचदश स्वराः ।
तथा द्वादश संगीतसारामृतकृतोदिताः ॥ ४० ॥
संगीतपारिजाते ते एकोनत्रिंशदीरिताः ।
द्वादशैव स्वरान्वष्टि चतुर्दंडिप्रकाशिका ॥ ४१ ॥
स्वराणां विषये ग्रंथेष्वेवं विप्रतिपत्तयः ।
संति कर्णाटकीयानां विचारस्तत्र युज्यते ॥ ४२ ॥
हिंदुस्थानिमते तावत्कृतो लक्ष्यानुसारतः ।
स्वराः पंचैव विकृताः शुद्धाः सप्तेतिनिर्णयः ॥ ४३ ॥

पूर्वग्रंथगतविकृतस्वरसंज्ञाः ।

पूर्वग्रंथगताः संज्ञा विकृतानां प्रदर्शये ।
येन तद्गतरागाणां धीरनायासतो भवेत् ॥ ४४ ॥
अस्मत्तीव्ररिधौ ग्रंथेषूक्तौ शुद्धौ गनीक्रमात् ।
तयोरेव ग्रंथसंज्ञा पंचश्रुतिरिधाविति ॥ ४५ ॥

अस्मत्कोमलगांधारो ग्रंथे साधारणः स्मृतः ।
स एव षट्श्रुतीरिश्च पूर्वग्रंथेषु कथ्यते ॥ ४६ ॥
यश्चास्मत्तीव्रगांधारः स ग्रंथेष्वंतराभिधः ।
अस्मत्तीव्रो मध्यमस्तु ग्रंथेषु प्रतिमः स्मृतः ॥ ४७ ॥
स एव हि वराळीमः कैशिकी मृदुपंचमः ।
निषादः कोमलोऽस्माकं ग्रंथे कैशिक उच्यते ॥ ४८ ॥
स एव षट्श्रुतिर्धश्च ग्रंथेषु प्रतिपाद्यते ।
अस्मत्तीव्रनिषादस्तु तेषां भवति काकली ॥ ४९ ॥
स एव मृदुषड्जश्च ग्रंथेषु प्रोच्यते क्वचित् ।
प्राचीनरागज्ञानार्थमेताः संज्ञाः प्रदर्शिताः ॥ ५० ॥
हिंदुस्थानिमतेऽस्मिंस्तु तीव्रकोमलभेदतः ।
विज्ञायंते स्वराः सर्वे तत्र नैतत्प्रयोजनम् ॥ ५१ ॥

वादिसंवाद्यादिलक्षणम् ।

स्वराः प्रोक्ता वादिसंवाद्यनुवादिविवादिनः ।
तत्र वादी तु मुख्यः स्याद्बहुशो यः प्रयुज्यते ॥ ५२ ॥
द्वादश श्रुतयोऽष्टौ वा ययोरंतरगोचराः ।
मिथः संवादिनौ तौ स्तः शेषाः स्युरनुवादिनः ॥ ५३ ॥
विवादी तु भवेद्वर्ज्यो रक्तिविच्छेदकारकः ।
रिधयोर्वा तौ तयोर्वा निगावन्यविवादिनौ ॥ ५४ ॥
वादी रागे भवेद्राजा मंत्री संवाद्युदीरितः ।
अनुवादी स्मृतो भृत्यो विवादी शत्रुरुच्यते ॥ ५५ ॥
कुशलास्तु क्वचिद्रागे विवादिनमपि स्वरम् ।
मनाक् स्पृशन्ति न च तद्दोशिदृष्ट्या विगर्हितम् ॥ ५६ ॥
वादीत्ववश्यं द्रष्टव्यो यस्माद्रागे सुरागता ।
जीवस्वरः स रागाणां स एवांशः प्रकीर्तितः ॥ ५७ ॥
मयूरचातकच्छागक्रौंचकोकिलवाजिनः ।
गजश्च सप्त षड्जादीन्क्रमानुच्चारयत्यमी ॥ ५८ ॥

ग्रामाः ।

ग्रामास्त्रयः स्युर्विशिष्टस्वरसंदोहरूपिणः ।
षड्जमध्यमगांधारसंज्ञका मूर्छनाश्रयाः ॥ ५९ ॥
षड्जग्रामे मताः सप्त यथोक्तश्रुतिकाः स्वराः ।
स एवाद्य प्रचरति सर्वरागसमाश्रयः ॥ ६० ॥
मध्यमग्रामरागाणां प्रचारो नात्र दृश्यते ।
तस्मादस्मिन्मते षड्जग्रामः स्यादेक एव हि ॥ ६१ ॥
स्वर्गं गतो हि गांधारग्रामो नेहेति निश्चयः ।
तथैव मध्यमग्रामो मन्ये देशान्तरं गतः ॥ ६२ ॥

मूर्छनाः ।

सप्तस्वरक्रमारोहावरोहौ मूर्छनोदिता ।
ताश्च प्रोक्ताः प्रतिग्रामं सप्तसंख्या मुनीश्वरैः ॥ ६३ ॥
मध्यस्थषड्जमारभ्य प्रथमा मूर्छना मता ।
अधस्तननिषादादीनारभ्यान्याः षडीरिताः ॥ ६४ ॥
अन्ये तु षड्जस्थानस्थैर्न्याद्यैः षण्मूर्छना जगुः ।
तन्मते सर्वरागाणां मेला एव हि मूर्छनाः ॥ ६५ ॥
रत्नाकरादिग्रंथेषु मूर्छनाजातिदर्शिताः ।
रागाः सर्वे रहस्यं तन्मतं प्राक् सर्वसंमतम् ॥ ६६ ॥
हिंदुस्थानिमते तावद्रागरूपप्रदर्शनम् ।
तीव्रकोमलसंज्ञाभिः स्वराणां परिकल्पितम् ॥ ६७ ॥
यास्तु षड्जग्रामगता मूर्छनाः सप्त कीर्तिताः ।
परिज्ञानार्थमेतासां संज्ञा अपि पृथङ्मताः ॥ ६८ ॥
प्रथमोत्तरमंद्रा स्याद्रजनी चोत्तरायता ।
शुद्धषड्जा मत्सरीकृदश्वक्रांताभिरुद्गता ॥ ६९ ॥
ताः पुनस्त्रिविधा पूर्णाः षाडवाश्च तथौडुवाः ।
पूर्णाः सप्तस्वरोपेताः षाडवाः षट्स्वरैर्युताः ॥ ७० ॥

पंचस्वरैरौडुवाः स्युरेवं त्रैविध्यमीरितम् ।
आरोहणावरोहाभ्यां तद्भेदा नव कीर्तिताः ॥ ७१ ॥
पूर्णारोहावरोहस्तु प्रथमो भेद ईरितः ।
द्वितीयः पूर्ण आरोहेऽवरोहे षाडवो मतः ॥ ७२ ॥
तृतीयः पूर्ण आरोहेऽवरोहे त्वौडुवो भवेत् ।
आरोहे षाडवः पूर्णोऽवरोहे स्याच्चतुर्थकः ॥ ७३ ॥
आरोहे चावरोहे च षाडवः पंचमः स्मृतः ।
षष्ठः षाडव आरोहेऽवरोहे त्वौडुवो भवेत् ॥ ७४ ॥
आरोह औडुवः पूर्णोऽवरोहे सप्तमो मतः ।
प्रोक्तश्चौडुव आरोहेऽवरोहे षाडवोऽष्टमः ॥ ७५ ॥
आरोहे चावरोहे स्यादौडुवो नवमः खलु ।
अथैषां नवभेदानां भेदान्वक्ष्ये क्रमात्पुनः ॥ ७६ ॥
प्रथमस्त्वेक एव स्यात्षड्भेदाः स्युर्द्वितीयके ।
तृतीये स्युः पंचदश चतुर्थे तु षडेव हि ॥ ७७ ॥
षट्त्रिंशत्पंचमे भेदाः षष्ठे नवतिरीरिताः ।
सप्तमे स्युः पंचदश भेदा नवतिरष्टमे ॥ ७८ ॥
भेदाः स्युर्नवमे भेदे द्वेशते पंचविंशतिः ।
मिलितास्ते चतुरशीत्यधिकं तु चतुःशतम् ॥ ७९ ॥
एकद्वित्रिचतुःपंचषट्सप्तस्वरमूर्छनाः ।
प्रोक्ताः पंचसहस्राणि तथा नवशतानि च ॥ ८० ॥
त्रयोदश पुनस्त्वेवं भेदाः स्युः प्रतिमूर्छनम् ।
स्वराणां विकृतत्वे च पुनः संति सहस्रशः ॥ ८१ ॥
लक्ष्यत्रयं सप्तदशसहस्राणि शतानि च ।
नवत्रिंशन्मूर्छनानां भेदा रत्नाकरे कृताः ॥ ८२ ॥
सूक्ष्मदृष्ट्या तदप्यल्पमिति संख्यावतां मतम् ।
वस्तुतो मूर्छनानंत्यमेव सर्वत्र संमतम् ॥ ८३ ॥

वर्णाः ।

गानक्रियां वर्णमाहुः स चतुर्विध उच्यते ।
स्थाय्यारोह्यवरोही च संचारीत्यथ लक्षणम् ॥ ८४ ॥
स्थित्वाऽस्थित्वैकस्वरस्य प्रयोगे स्थाय्युदीरितः ।
अन्यावन्वर्थसंज्ञौ तन्मिश्रः संचारिसंज्ञकः ॥ ८५ ॥

अलंकाराः ।

विशिष्टवर्णसंदर्भमलंकारं प्रचक्षते ।
एकैकमूर्छनायां तत्प्रकारा बहवो मताः ॥ ८६ ॥
अलंकारानलंकाराभिधान्वक्ष्ये समासतः ।
गीते ताले चोपयुक्तान्नवानिह दश क्रमात् ॥ ८७ ॥
सुवर्णो मौक्तिको हीरः कुंडलः कंकणोऽङ्गदः ।
ताटंको नूपुरो रत्नं हारोऽलंकृतयो दश ॥ ८८ ॥
प्रथमं च द्वितीयं च द्विरुच्चार्य ततो गमौ ।
सुवर्णः षट्स्वरोपेतकलाभिः पंचभिर्मतः ॥ ८९ ॥
ससरिरिगम रिरिगगमप गगममपध ममपपधनि
पपधधनिस ।
सपौ रिधौ गनी चैव मसाविति चतसृभिः ।
द्विस्वराभिः कलाभिः स्यादलंकारस्तु मौक्तिकः॥ ९
सप रिध गनि मस ।
सरी सगौ समौ चैव पुनरुक्तौ सगौ समौ ॥
दशस्वराः कलाः पंच हीरालंकार ऊचिरे ॥ ९१ ॥
सरिसगसमसगसम रिगरिमरिपरिमरिप गमग
पगधगपगध मपमधमनिमधमनि पधपनिपसपनिप
सरी गरी सरी चैव ततः सरिगमा गरी ।
कुंडलालंकृतौ पंच कलाः स्युर्द्वादशस्वराः ॥ ९२ ॥
सरिगरिसरिसरिगमगरि रिगमगरिगरिगमपमग ग-
मपमगमगमपधपम मपधपमपमपधनिधप पध-
निधपधपधनिसनिध ।

सद्वयं रित्रयं सोऽथरिद्वयं सरिगास्तथा ।
रिगमाः कंकणे पंच कलाश्चतुर्दशस्वराः ॥ १३ ॥
ससरिरिरिसरिरिसरिगरिगम रिरिगगगरिगगरिग-
मगमप गगममगममगमपमपध ममपपपमपपम-
पधपधनि पपधधधपधधपधनिधनिस ।
सरी सरी गरी सौरी सौरी गौ षोडशस्वराः ।
षट् कलाः प्रवदंत्यस्मिन्नलंकारेंऽगदे बुधाः ॥ १४ ॥
सरिसरिगरिससरिरिससरिरिगग रिगरिगमगारिरि-
गगरिरिगगमम गमगमपमगगममगगममपप मप-
मपधपममपपममपपधध पधपधनिधपपधधपप-
धधनिनि धनिधनिसनिधधनिनिधधनिनिसस ।
सगौ रिमौ गरी चैव सरी सगरिगाः समौ ।
समगा रिगमाः पंच कलाः स्युर्विंशतिस्वराः ।
यस्मिन्नसावलंकारस्ताटंकः कथितो बुधैः ॥ १५ ॥
सगरिमगरिसरिसगरिगसमसमगरिगम रिमरिप-
मगरिगरिमगमरिपरिपमगमप गपगधपमगमगप-
मपगधगधपमपध मधमनिधपमपमधपधमनिम-
निधपधनि पनिपसनिधपधपनिधनिपसपसनिधनिस ।
सो मत्रयं च समसा रिद्वयं गद्वयं च मः ।
सरिगा ममगा रिश्च सद्वयं रिगमास्तथा ।
नूपरे तु कलाः पंच स्युश्चतुर्विंशतिस्वराः ॥ १६ ॥
सममससमसरिरिगगमसरिगममगरिससरिगम रिप-
पपरिपरिगगममपरिगमपपमगरिरिगमप गधधधगध-
गममपपधगमपधधपमगगमपध मनिनिनिमानिमप-
पधधनिमपधनिनिधपममपधनि पससससपसपध-
धनिनिसपधनिससनिधपपधनिस ।
सरिगा मपमाश्चैव गरिसा गरिमा गपौ ।

मगौ रिगौ च सारिसा रिगमा रिगमाश्च पः ।
कलाश्चतस्रो रत्नालंकारेऽष्टाविंशतिस्वराः ॥ ९७ ॥
सारिगमपमगारिसगारिमगपमगरिगसरिसरिगमरिग-
मप रिगमपधपमगारिमगपमधपमगमरिगारिगमपग-
मपध गमपधानिधपमगपमधपनिधपमपगमगमपध-
मपधानि मपधानिसानिधपमधपानिधसानिधपधमपम-
पधनिपधनिस ।
सरिगमसरिगमसरिसरिसरिगमसरिगसरिगसरिस-
सारिरिगैः ।
गममैरुक्तः पंच द्वात्रिंशत्स्वरकलाभिरिह हारः ॥ ९८ ॥
सरिगमसारिसरिगमसरिसरिगमसरिगसरिगस-
रिससारिरिगगमम रिगमपारिगमपरिगारिगारिगमप-
रिगमरिगमरिगारिरिगगमभपपगमपधगमपधगम-
गमगमपधगमपगमपगमगगममपपधध मपधनि-
मपधनिमपमपमपपानिमसधमपधमपममपपधधानि-
नि पधनिसपधनिसपधपधपधनिसपधानिपधनिप-
धपपधधनिनिसस ।
दशात्रैवमलंकाराः संचारिण उदाहृताः ।
आरोहेणावरोहेण गेयाः सर्वे मनीषिभिः ॥ ९९ ॥
अलंकारैः स्वरज्ञानं रक्तिर्गीतिविचित्रता ।
सर्वरागेषु विस्तारः कर्तुं शक्यो भवेद्ध्रुवम् ॥ १०० ॥

जातयः ।

अथ जातय उच्यंते शुद्धाश्च विकृतास्तथा ।
षाड्ज्यार्षभी च गांधारी मध्यमा पंचमी तथा ॥ १ ॥
धैवती चैव नैषादी शुद्धाः स्युः सप्त जातयः ।
यासां नामस्वरो न्यासोऽपन्यासोंऽशो ग्रहस्तथा ॥ २ ॥

तारन्यासविहीनाश्च पूर्णाः स्युः शुद्धजातयः ।
एतल्लक्षणहीनास्तु भवंति विकृता अपि ॥ ३ ॥

गीतयः ।

गीतयः स्युः पंच शुद्धा भिन्ना गौडी च वेसरा ।
साधारणी च शुद्धा स्यादवक्रैर्ललितैः स्वरैः ॥ ४ ॥
भिन्ना सूक्ष्मस्वरैर्वक्रैर्मधुरैर्गमकैर्युता ।
गाढैस्त्रिस्थानगमकैरुहाटीललितैः स्वरैः ॥ ५ ॥
अखंडितगतिः स्थानत्रये गौडी सतां मता ।
वेगवद्भिः स्वरैर्वर्णचतुष्केऽप्यतिरक्तितः ॥ ६ ॥
वेगस्वरा नाम गीतिर्वेसरेत्युच्यते बुधैः ।
चतुर्गीतिगतं लक्ष्मश्रिता साधारणी मता ।
शुद्धादिगीतियोगेन रागाः शुद्धादयो मताः ॥ ७ ॥

गमकाः ।

गमकः स्वरकंपः स्याच्छ्रोतृचित्तसुखावहः ।
अनेकधा स कथितः संक्षेपाद्दशधोच्यते ॥ ८ ॥
तिरिपः स्फुरितो लीनांदोलितौ वलिराहतः ।
उल्लासितो हुंफितश्च घर्षणो मिश्रितो दश ॥ ९ ॥
तिरिपो द्रुततुर्यांशवेगकंप उदीर्यते ।
द्रुतार्धवेगः स्फुरितो लीनस्तु द्रुतवेगवान् ॥ ११० ॥
आंदोलितो लघुजवो वलिर्विविधवक्रगः ।
स्वरमग्रगमाहत्य निवृत्तश्चाहतः स्मृतः ॥ ११ ॥
उल्लासितः क्रमादूर्ध्वच्छेद्यः स्वरानुत्तरोत्तरान् ।
हृदयंगमहुंकारगंभीरो हुंफितो मतः ॥ १२ ॥
एकास्फालनतोऽनेकस्वराकर्षी च घर्षणः ।
अन्येषां मिश्रणाच्चैव मिश्रितः स्यादनेकधा ॥ १३ ॥

आलापः ।

ग्रहांशमंद्रताराणां न्यासापन्यासयोस्तथा ।
अल्पत्वस्य बहुत्वस्य षाडवौडुवयोरपि ॥ ११४ ॥
अभिव्यक्तिर्यत्र भवत्यालापः स उदीरितः ।
द्विधा स रागालापश्च रूपकालाप एव च ॥ ११५ ॥
रागालापः स विज्ञेयो योऽनपेक्ष्यैव रूपकम् ।
स्वस्थानकैश्चतुर्भिः स्यादिति गीतविदो विदुः ॥ ११६
रूपकं तु सतालं स्यात्पृथक्भूतविदारिकम् ।
तथैव रूपकालापः स्वस्थानेषु चतुर्षु हि ॥ ११७ ॥
अविरम्यैव प्रवृत्तो योऽपन्यासस्वरेषु हि ।
एकाकारः स वै रागालापः स्यादविदारिकः ॥ ११८ ॥
यो विरम्य विरम्यैव न्यासापन्यासकेषु च ।
प्रवृत्तो रूपकालापः स विशेषः पुनर्द्विधा ॥ ११९ ॥
रूपकावयवानां हि भंजकः प्रथमो मतः ।
समग्ररूपकस्यैव भंजकः स्याद्द्वितीयकः ॥ १२० ॥
अंशाच्चतुर्थो ह्यर्धः स्यादष्टमो द्विगुणः स्मृतः ।
ह्यर्धादधस्तु प्रथमं सह्यर्धं स्याद्द्वितीयकम् ॥ २१ ॥
द्विगुणाधस्तृतीयं स्यात्तुर्यं सद्विगुणं भवेत् ।
स्थानान्येतानि चत्वारि मतान्यालापकोविदैः ॥ २२
प्रतिस्थानं चालयित्वा स्वरांस्तत्तद्गतान्पृथक् ।
रागस्यांशे भवेन्न्यास आलापे द्विविधेऽपि च ॥ २३
स्तोकस्तोकैस्तथास्थायैः प्रसन्नैर्बहुभंगिभिः ।
जिवस्वरव्याप्तिमुख्यै रागस्य स्थापना भवेत् ॥ २४

सुगायकः ।

अभ्यासशीलः स्वायत्तकंठो लयविचक्षणः ।
रागरागांगतत्त्वज्ञः प्रबंधालप्तिकोविदः ॥ २५ ॥
त्रिस्थानप्रोक्तगमकेष्वनायाससलसद्गतिः ।
जितश्रमस्तालकलाप्रगल्भो ग्रहमोक्षवित् ॥ २६ ॥

सुसंप्रदायः सुघटः प्रभूतप्रतिभान्वितः ।
अदभ्रस्थायसंचारः श्रोतृचित्तानुरंजकः ॥ २७ ॥
गंभीरमधुरध्वानः सर्वकाकुविशेषवित् ।
सावधानः सुशारीरः सर्वदोषविवर्जितः ॥ २८ ॥
श्लक्ष्णसुस्निग्धमधुरगीतातिशयकौशलः ।
गायकाग्रेसरः प्रोक्तो निर्गर्वो धारणापटुः ॥ २९ ॥

दुर्गायकः ।

कंपितः शंकितो भीतः संदष्टोद्घृष्टझोंबकाः ।
सूत्कारी विकलः काकी कराली विनिमीलकः ॥१३०॥
वितालः करभो वक्री विरसः सानुनासिकः ॥
उद्वडो मिश्रकोऽव्यक्तः स्थानभ्रष्टोऽव्यवस्थितः ॥ ३१ ॥
अपस्वरः प्रसारी च तुंबक्यनवधानकः ।
इत्येते निंदिता लोके गायकाः पंचविंशतिः ॥ ३२ ॥
स्वभावतो गात्रशब्दकंपनात्कंपितो मतः ।
शंकितस्त्वरया गाता भीतस्तु भयसंयुतः ॥ ३३ ॥
गायन्संदश्य दशनान्संदष्टः परिकीर्तितः ।
विरसोद्घोष उद्घृष्टः शिरालमुखकंधरः ॥ ३४ ॥
झोंबकः कथितो गीते सूत्कारी सूत्कृतैर्मुहुः ।
विकलः प्रोच्यते गायन्स्वरान्न्यूनाधिकश्रुतीन् ॥ ३५ ॥
काकक्रूररवः काकी करालोद्घाटिताननः ।
कराली स्यान्मिलच्चक्षुरुदितो विनिमीलकः ॥ ३६ ॥
तालच्युतो वितालः स्यात्करभस्तूर्ध्वकंधरः ।
वक्रीकृतगलो वक्री विरसो रसवर्जितः ॥ ३७ ॥
गेयं नासिकया गायन्नुच्यते सानुनासिकः ।
छागवद्वदनं कुर्वन्नुद्वडोऽधमगायनः ॥ ३८ ॥
शुद्धच्छायालगौ रागौ मिश्रयन्मिश्रकः स्मृतः ।
अस्पष्टवर्णस्त्वव्यक्तः स्थानभ्रष्टस्तु गायकः ॥ ३९ ॥

स्थानत्रये योऽभिगंतुमशक्तः कंठतो भवेत् ।
स्थानकेष्वव्यवस्थित्या कथ्यते चाव्यवस्थितः ॥ १४०॥
अपस्वरस्तु रागेषु वर्जितस्वरगानतः ।
प्रसारी स च विज्ञेयो गीते गात्रप्रसारणात् ॥ ४१ ॥
तुंबकी स्यात्तुंबकवद्गीते प्रोत्फुल्लगल्लकः ।
स्थायादिष्ववधानेन रहितोऽनवधानकः ॥ ४२ ॥
एवं व्युत्पादिताः पंचविंशतिः कंपितादयः ।
एतैर्दोषैरसंस्पृष्टः संमतो गायकाग्रणीः ॥ ४३ ॥

शारीरम् ।

अनभ्यासेपि रागाभिव्यक्तिशक्तिस्तु या ध्वनेः ।
तच्छारीरं विदुर्यस्माच्छरीरेण सहोद्भवेत् ॥ ४४ ॥
घनता स्निग्धताकांतिरक्तिमाधुर्यमार्दवैः ।
गांभीर्यादिगुणैर्युक्तं तत्सुशारीरमीरितम् ॥ ४५ ॥
निःसारतापस्वरताकार्श्यकार्कश्यरुक्षता ।
रक्तिहीनत्वमित्याद्यैः कुशारीरं तु दुर्गुणैः ॥ ४६ ॥
विद्यादानेन तपसा भक्त्या वा जानकीपतेः ।
प्रभूतभाग्याविभवैः सुशारीरमवाप्यते ॥ ४७ ॥
इत्थं स्वरप्रकरणं संक्षेपात्समुदीरितम् ।
रागप्रकरणं चेतःपरं व्यक्तमुदीर्यते ॥ १४८ ॥

इतिस्वरप्रकरणं संपूर्णम् ।
श्रीसीतारामचंद्रचरणारविंदार्पणमस्तु ।
॥ शुभम् ॥

श्रीरामः ।

संगीतसुधाकरः ।

द्वितीयस्तबकः ।

अथरागप्रकरणम् ।

स्वरवर्णविशिष्टेन ध्वनिभेदेन येन वै ।
रज्यंते जनचेतांसि स रागः संमतः सताम् ॥ १ ॥
रंजयंतीतिवा रागा दशलक्षणलक्षिताः ।
अतस्तेषां प्रसिद्धानि लक्षणानि दश ब्रुवे ॥ २ ॥
ग्रहांशमंद्रताराश्च बहुत्वं चाल्पता तथा ।
न्यासापन्याससंन्यासाविन्यासा इति वै दश ॥ ३ ॥
रागारंभे प्रयुक्तो यः स्वरः स ग्रह उच्यते ।
अंशो जीवस्वरो यो हि प्रयोगे बहुलः स्मृतः ४ ॥
अंशान्मंद्रस्थितान्नीचैरामंद्रस्थांशमाव्रजेत् ।
आमंद्रन्यासमथवा तदधःस्थरिधावपि ।
सीमामंद्रगतेरेषा ततोर्वाक्कामचारिता ॥ ५ ॥
मध्यमे सप्तकेंशः स्यात्तस्मात्तारास्थितात्परान् ।
स्वरांश्चतुर आरोहेदेष तारावधिः स्मृतः ।
अर्वाक् तु कामचारः स्यात्तारे लुप्तोऽपि गण्यते ॥ ६ ॥
बहुत्वं द्विविधं प्रोक्तमभ्यासात्तदलंघनात् ।
अनभ्यासाल्लंघनाच्च द्विविधैवाल्पता मता ॥ ७ ॥
सातत्याद्यवधानाद्वा स्वरोच्चारः पुनः पुनः ।
अभ्यासः कथ्यते गीतेऽनभ्यासस्तद्विपर्ययः ॥ ८ ॥

स्वरस्यास्पर्शनं यत्तु लंघनं तत्प्रकीर्तितम् ।
साकल्येन स्वरस्पर्शस्त्वलंघनमिति स्मृतम् ॥ ९ ॥
न्यासस्वरः स विज्ञेयः सर्वगीतसमाप्तिकृत् ।
अपन्यासः स विज्ञेयः गीतिखंडसमाप्तिकृत् ॥ १० ॥
संन्यासः कथितो गीत आद्यखंडसमाप्तिकृत् ।
विन्यासः स्यादाद्यखंडावयवस्य समाप्तिकृत् ॥ ११ ॥
मार्गगीते पुरैवासीदेतल्लक्षणगौरवम् ।
अधुना देशिगीते तु दृश्यते क्वचन क्वचित् ॥ १२ ॥
प्रथितानि पुनस्त्रीणि रागाणां लक्षणानि हि ।
संपूर्णत्वं षाडवत्वमौडुवत्वं च सर्वदा ॥ १३ ॥
संपूर्णः सप्तभिः प्रोक्तः स्वरैः षड्भिस्तु षाडवः ।
औडुवः पंचभिर्ज्ञेयो राग एतदिह स्फुटम् ॥ १४ ॥
सूर्योदयं समारभ्य पुनः सूर्योदयावधि ।
सुधाकरेऽस्मिन्ये रागास्तत्संज्ञाः क्रमतो ब्रुवे ॥ १५ ॥

रागोद्देशः ।

भैरवः प्रथमो रागस्ततो बंगालभैरवः ।
आनंदभैरवस्तस्माच्छिवभैरव ईरितः ॥ १६ ॥
ततः सोराष्ट्राभिधेयः स्ततो रामकलिः स्मृतः ।
ततो गुणकलिश्चैव ततोऽहीरी प्रकीर्तिता ॥ १७ ॥
योगिनी च बिभासश्च ततो वेलावलीरिता ।
शुक्लवेलावली चैव यमनीपूर्विका ततः ॥ १८ ॥
नटवेलावली देवगिरिश्चाल्हैयकस्ततः ।
सर्पर्दा देशकारश्च लच्छासागस्ततः स्मृतः १९ ॥
ककुभो माडरागश्च भैरवी सिंधुभैरवी ।
भूपालः शुद्धसामंतस्तोडिका गुर्जरी ततः ॥ २० ॥
मीयातोडी च लाचार्यासावरी जौनपूरिका ।
देशी च देवगांधारः खटो देशाख्य एव च ॥ २१ ॥

सूहा सुग्राइका मध्यमादिः सारंग एव च ।
वृंदावनी तानसेनसारंगो वृद्धहंसकः ॥ २२ ॥
ततश्च गौडसारंगस्ततः स्यात्पटमंजरी ।
धनाश्रीश्च ततः प्रोक्ता ततो भीमपलाशिका ॥ २३ ॥
हंसकंकणिका धानी ततो लीलांबरी स्मृता ।
मूलतानी ततः पीलुर्बर्वा मारुस्ततः स्मृतः ॥ २४ ॥
मालीगौरो वराटी च जैत्रोऽथो मालवश्रिका ।
पूर्वी त्रिवेणी टंकी च ततः साजिगिरी स्मृता ॥ २५ ॥
रेवा च मालवी जैत्रश्रीश्च पूर्याधनाश्रिका ।
श्रीगौरी दीपकश्चाहोरागा एकोनसप्ततिः ॥ २६ ॥
यमनः शुद्धकल्याणो भूपाली च हमीरकः ।
श्यामः कामोदको हेमश्चंद्रकांतो नटस्ततः ॥ २७ ॥
छायानाटश्च केदारो मलुहा चांदनी ततः ।
पूरिया च खमाजश्च ततः खंबावती ततः २८ ॥
रागेश्वरी च दुर्गा च ततः प्रोक्तस्तिलंगकः ।
झिंजूटी च पहाडी च सोरटो देस एव च ॥ २९ ॥
ततो जैजयवंती च कामोदस्तिलकादिकः ।
गौंडमल्लारमल्लारौ मेघमल्लार एव च ॥ ३० ॥
ततश्च सुरमल्लारो मीयामल्लार एव च ।
विहंगः शंकरः काफी सिंधुरो गारकस्ततः ॥ ३१ ॥
कर्णाटको नायकी च हुसेनी कौशिरेव च ।
अड्डाणकः सहाना च वागीश्वरिबिहारकौ ॥ ३२ ॥
मालकौशिश्च हिंदोलो वसंतो भड्डिहारकः ।
भंखारः पश्चमश्चैव परजः सोहनी ततः ॥ ३३ ॥
कलिंगकश्च ललितपंचमो मेघरंजनी ।
ललितान्ता रात्रिरागाः पंच पंचाशदीरिताः ॥ ३४ ॥

शतं चतुर्विंशतिश्च मिलिताः सर्व एव ते ।
सुधाकरेऽस्मिन् क्रमतो लक्षिताः स्वस्वलक्षणैः ॥ ३५ ॥
रागस्य नाम संपूर्णत्वादिवाद्यादिकं ततः ।
संगतिः स्वरसंख्यानं ज्ञेयं सर्वत्र लक्षणे ॥ ३६ ॥

इयं परिभाषा ॥

भैरवः ।

अथादौ भैरवो रागः संपूर्णः सर्वसंमतः ।
षड्जन्यासग्रहो धैवतांशः प्रातः सुखावहः ॥ ३७ ॥
मिथः संवादिनावस्मिन्मतावृषभधैवतौ ।
आंदोलनयुतावेतौ भवेतामतिरक्तिदौ ॥ ३८ ॥
आरोहेऽल्पत्वमृषभे बहुत्वं धैवते सदा ।
ऋषभः कोमलः प्रोक्तो गांधारस्तीव्र उच्यते ॥ ३९ ॥
मध्यमो धैवतोऽप्यत्र कोमलौ द्वौ समीरितौ ।
निषादस्तीव्र एव स्यादचलौ षड्जपंचमौ ॥ ४० ॥
निषादः कोमलोऽप्यत्र दृष्टो ग्रंथेषु केषुचित् ।
स चापि नैवरक्तिघ्नो यदीषदवरोहणे ॥ ४१ ॥
यतोऽस्मिन्भैरवे मुख्यौ रिधावेवातिरंजकौ ।
अतः परिश्रमेणैतौ प्रथमं साधयेद्बुधः ॥ ४२ ॥

बंगालभैरवः ।

बंगालभैरवो भेदो भैरवस्यात्र षाडवः ।
धैवतांशस्वरः षड्जग्रहन्यासः प्रकीर्तितः ॥ ४३ ॥
आरोहे चावरोहेऽपि निषादस्वरवर्जितः ।
परस्परं संवदतः स्वरावृषभधैवतौ ॥ ४४ ॥
षड्जधैवतयोरत्र संगती रक्तिदा भवेत् ।
अवरोहे तु गांधारस्वरो वक्र उदीरितः ॥ ४५ ॥
ऋषभः कोमलो ज्ञेयो गांधारस्तीव्रसंज्ञकः ।
कोमलावेव गदितावुभौ मध्यमधैवतौ ॥ ४६ ॥

गेयत्वमस्य कथितं प्रातरेव मनीषिभिः ।
शेषं सर्वं भैरवस्य लक्षणं समुदीरितम् ॥ ४७ ॥

आनंदभैरवः ।

आनंदभैरवो रागः संपूर्णोऽत्र प्रकीर्तितः ।
भैरवस्य प्रकारोऽन्यः षड्जन्यासग्रहांशकः ॥ ४८ ॥
षड्जमध्यमयोरत्र संवादः स्यान्मनोहरः ।
भैरवस्यैव सर्वेऽपि स्वराः स्युर्धैवतेतरे ॥ ४९ ॥
आरोहे चावरोहेऽत्र धैवतस्तीव्रसंज्ञकः ।
प्रातरेव हि संप्रोक्तं गानमस्य मनीषिभिः ॥ ५०
मृदुत्वादृषभस्येह पूर्वांगे भैरवः स्मृतः ।
तीव्रत्वाद्धैवतस्यापि वेलावल्युत्तरांगके ॥ ५१ ॥
वेलावलीभैरवयोर्मिश्रणाद्रागयोर्द्वयोः ।
विचित्ररूपवानेष मिश्ररागोऽभिगीयते ।
प्राधान्याद्भैरवांगस्य नाम्ना चानंदभैरवः ॥ ५२ ॥

शिवभैरवः ।

प्रकारो भैरवस्यैव रागः स्याच्छिवभैरवः ।
संपूर्णो धैवतांशश्च प्रत्यूषसमयोचितः ॥ ५३ ॥
गांधारश्च निषादश्च प्रारोहे तीव्रसंज्ञकौ ।
अवरोहे पुनस्तौ च कोमलौ समुदीरितौ ॥ ५४ ॥
अन्यत्सर्वं भैरवस्य लक्ष्मात्राप्यतिदिश्यते ।
मिश्ररागोऽयमपि च कथितः पूर्वरागवत् ॥ ५५ ॥
आरोहे गनितीव्रत्वं भैरवांगप्रदर्शकम् ।
अवरोहे तन्मृदुत्वं भैरवांगप्रकाशकम् ॥ ५६ ॥
प्राधान्याद्भैरवांगस्य नाम्नायं शिवभैरवः ।
इत्येवं बहवो भेदा भैरवस्य प्रकीर्तिताः ॥ ५७ ॥

प्रभातः ।

अथ प्रभातरागोऽत्र प्रभातसमयोचितः ।
मध्यमांशश्च संपूर्णः षड्जसंवादिनायुतः ॥ ५८ ॥

तीव्रौ निषादगांधारौ मध्यमर्षभधैवताः ।
कोमलाः कथिताः प्रायो भक्तिमार्गे प्रयुज्यते ॥ ५९ ॥
विलंबितलये गेयो ललितांगविभूषितः ।
द्रुते लये कदाचित्स्यात्कालिंगेन विमिश्रणम् ॥ ६० ॥
अंशत्वान्मध्यमस्येह भैरवाद्भिन्नता स्फुटा ।
प्रयोगः पंचमस्येह ललितस्य निवारकः ॥ ६१ ॥

सौराष्ट्रः ।

अथ सौराष्ट्ररागोऽयं प्रातः कालोचितो मतः ।
संपूर्णो मध्यमांशश्च षड्जसंवादिसंयुतः ॥ ६२ ॥
अत्र तीव्रः कोमलश्च धैवतौ द्वौ समीरितौ ।
आरोहे तीव्रसंज्ञः स्यादवरोहे तु कोमलः ॥ ६३ ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ कोमलौ मध्यमर्षभौ ।
प्रयुक्तोऽपि निषादोऽत्र दुर्बलः समुदीरितः ॥ ६४ ॥
बंगालस्य कलिंगस्य पंचमस्य तथैव च ।
मिश्रणादेतदुत्पत्तिरिति केचन मन्वते ॥ ६५ ॥

रामकली ।

अथ रामकलीरागो धैवतांशो निरूपितः ।
तथा षड्जग्रहन्यासः संवादिऋषभांकितः ॥ ६६ ॥
आरोहणे मध्यमेन निषादेन च वर्जितः ।
अवरोहे तु सकलैः स्वरैः समभिभूषितः ॥ ६७ ॥
तथा चौडुवसंपूर्णो गीयते प्रातरेव हि ।
तीव्रौ निषादगांधारौ मध्यमर्षभधैवताः ॥ ६८ ॥
कोमलाः स्युः संगतिश्च धैवतर्षभयोरिह ।
कोमलस्य निषादस्य प्रयोगो दृश्यते क्वचित् ॥ ६९ ॥

गुणकली ।

प्रातर्गुणकलीरागो धैवतांशक औडुवः ।
आरोहे चावरोहे च निर्गांधारनिषादकः ॥ ७० ॥

मिथः संवादिनावत्र मतावृषभधैवतौ ।
मध्यमर्षभयोश्चापि संगती रक्तिदायिनी ॥ ७१ ॥
भैरवांगेन मधुरः प्रचारो मंद्रमध्ययोः ।
कोमलाः स्युस्त्रयो यत्रर्षभमध्यमधैवताः ॥ ७२ ॥

अहीरी ।

अहीरीत्यभिधो रागः प्रोक्तः षड्जग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी संपूर्णो भैरवांगकः ॥ ७३ ॥
पूर्वांगे भैरवः स्पष्ट उत्तरांगे हरप्रिया ।
वैचित्र्यमस्य रागस्य तेनैव स्यान्मनोहरम् ॥ ७४ ॥
तीव्रौ धैवतगांधारौ कोमलौ मध्यमर्षभौ ।
निषादौ द्वौ स्वरैरेतैः प्रातरेव हि गीयते ॥ ७५ ॥

योगिनी ।

प्रसिद्धो योगिनीरागः षड्जन्यासग्रहांशकः ।
षड्जमध्यमयोरत्र संवादः स्यान्मनोहरः ॥ ७६ ॥
निषादहीन आरोहे सनिषादोऽवरोहणे ।
गांधारः सर्वथा त्याज्यस्तथा चौडुवषाडवः ॥ ७७ ॥
रिमयोर्धमयोर्वात्र संगती रक्तिदायिनी ।
अवरोहे पंचमोऽल्पः प्रातरेव हि गीयते ॥ ७८ ॥
कोमलाः स्युः स्वरा अत्र मध्यमर्षभधैवताः ।
निषादस्तीव्र आख्यातोऽवरोहे घर्षणान्वितः ॥ ७९ ॥

बिभासः ।

बिभास इतिविख्यातो रागः सर्वजनप्रियः ।
औडुवो धैवतांशश्च पंचमन्यासभूषितः ॥ ८० ॥
निषादमध्यमावस्मिन्नुभावपि विवर्जितौ ।
तीव्रगांधारसंवादी कोमलर्षभधैवतः ॥ ८१ ॥
रमणीयात्र गांधारपंचमस्वरसंगतिः ।
प्रभातसमये चारु गीयते पंचभिः स्वरैः ॥ ८२ ॥

वेलावली ।

अथ वेलावलीरागः प्रोक्तः षड्जग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी संपूर्णः सर्वसंमतः ॥ ८३ ॥
धैवतांशश्च गांधारसंवादी कैश्चिदुच्यते ।
आरोहणे मध्यमश्च निषादश्चाल्प ईरितः ॥ ८४ ॥
कैश्चिदुच्यत आरोहे निषादो वक्र इत्यपि ।
अवरोहे च गांधारो दुर्बलः समुदीरितः ॥ ८५ ॥
संगतिर्धमयोः प्रोक्ता गीयते प्रातरेव हि ।
स्वरा ऋषभगांधारधैवताः सनिषादकाः ॥ ८६ ॥
तीव्रा भवंति चत्वारो मध्यमः कोमलः स्मृतः ।
हिंदुस्थानिमते प्रोक्तः शुद्धमेलोऽयमेव हि ॥ ८७ ॥

शुक्लवेलावली ।

शुक्लवेलावलीरागो वेलावल्याः प्रकारकः ।
वेलावल्याः स्वरैरेव संपूर्णो गीयते प्रगे ॥ ८८ ॥
मध्यमांशः समाख्यातः षड्जसंवादिभूषितः ।
आरोहे दुर्बलो रिः स्यान्मध्यमे न्यास ईरितः ॥ ८९
अवरोहे कोमलोऽपि निषादो धैवतानुगः ।
संस्पृश्यते तद्रागेऽस्मिन्भवेद्भक्तिप्रदायकम् ॥ ९० ॥

यमनवेलावली ।

रागा यमनवेलावल्याख्यः संपूर्ण उच्यते ।
षड्जग्रहांशः संवादिपंचमेन समन्वितः ॥ ९१ ॥
तीव्रो मध्यम आरोहेऽवरोहे कोमलो मतः ।
तीव्रमध्यम आरोहे यमनांगप्रदर्शकः ॥ ९२ ॥
अवरोह कोमलो मो वेलावल्यंगदर्शकः ।
अन्यद्वेलावलीलक्ष्म सर्वमत्रातिदिश्यते ॥ ९३ ॥
स्वरा ऋषभगांधारधैवताः सनिषादकाः ।
चत्वारोऽभिहितास्तीव्रा मध्यमौ तीव्रकोमलौ ॥ ९४

नटवेलावली।

नटवेलावलीरागः संपूर्णो मध्यमांशकः।
षड्जसंवादिसंयुक्तो मिश्ररूपः समीरितः॥ ९५॥
आरोहे स्पष्टमाभाति नटरागसरूपता।
अवरोहे तु वेलावल्यंगं पूर्वोक्तलक्षणम्॥ ९६॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः।
मध्यमः कोमलाभिख्यः सर्वे वेलावलिस्वराः ९७॥
संगतिश्चात्र ऋषभधैवतस्वरयोः प्रिया।
वेलावल्याः प्रकारोऽसावपि प्रातः प्रगीयते॥ ९८॥

देवगिरिः।

वेलावल्याः प्रकारेषु रागो देवगिरिः स्मृतः।
षड्जग्रहांशः संपूर्णः कल्याणांगविभूषितः॥ ९९॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः।
मध्यमः कोमलश्चेति स्वरा अत्र प्रकीर्तिताः॥ १००॥
अवरोहे च गांधारधैवतौ दुर्बलौ मतौ।
निषादः कोमलोऽपीष्टोऽवरोहे धैवतानुगः॥ १॥
क्वचिल्लक्ष्ये नातिदीर्घस्तीव्रमध्यम ईक्ष्यते।
शेषं वेलावलीतुल्यं ज्ञेयमत्र मनीषिभिः॥ २॥

अल्हैय्या।

अल्हैयाराग आख्यातो वेलावल्याः प्रकारकः।
धैवतांशश्च गांधारस्वरसंवादिनान्वितः॥ ३॥
गीयते प्रातरारोहे मध्यमस्वरवर्जितः।
मतः षाडवसंपूर्णोऽवरोहे सप्तभिः स्वरैः॥ ४॥
निषादः कोमलोऽपीषद्विलोमे धैवतानुगः।
स्वरा ऋषभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः।
मध्यमः कोमलः प्रोक्तो निषादौ तीव्रकोमलौ॥ ५॥

सर्पर्दा ।

शुद्धमेलोद्भवो रागः सरपर्दाभिविश्रुतः ।
षड्जग्रहांशः संपूर्णस्तथा संवादिपंचमः ॥ ६ ॥
कैश्चिद्धैवतसंवादी गांधारांशोऽभिधीयते ।
तीव्रौ रिगौ धनी चापि मध्यमः कोमलः स्मृतः ॥ ७ ॥
यदि किंचिद्विहंगस्य रूपमत्र समुद्भवेत् ।
आयतेनर्षभेणैव बुधस्तत्परिमार्जयेत् ॥ ८ ॥
अल्हैय्या सरपर्दा चेत्युभौ यवनगायकैः ।
कैश्चित्प्रसिद्धिमानीतावभूतां जनरंजकौ ॥ ९ ॥

देशीकारः ।

अथ देशीकाररागः प्रसिद्धो धैवतांशकः ।
गांधारस्वरसंवादी पंचमन्याससुंदरः ॥ ११० ॥
मध्यमेन निषादेन वर्जितः स्यात्तथौडुवः ।
स्वरास्तीव्रा भवंत्यत्रर्षभगांधारधैवताः ॥ ११ ॥
दृष्टौ यद्यपि भूपालीदेशीकारौ सरूपकौ ।
अंशभेदात्तयोर्भेदः स्वीकृतोऽत्र मनीषिभिः ॥ १२॥
गांधारांशेन भूपाली पूर्वरात्रे प्रयुज्यते ।
देशीकारौ धैवतांशः प्रातःकाले प्रयुज्यते ॥ १३ ॥

लच्छासागः ।

अथ लच्छासागरागो मनोज्ञो धैवतांशकः ।
संपूर्णश्चैव गांधारसंवाद्युषसि गीयते ॥ १४ ॥
तीव्रा ऋषभगांधारधैवतास्त्रय ईरिताः ।
मध्यमः कोमलश्चैव निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ १५ ॥
तीव्रो निषाद आरोहे कोमलस्त्ववरोहणे ।
खंमाजस्य प्रतिच्छाया किंचिदत्र प्रदृश्यते ॥ १६॥
वेलावलिश्च खंमाज उभौ संमिश्रितौ यदा ।
तदा लच्छासागरागसमुत्पत्तिरभूद्ध्रुवम् ॥ १७॥

ककुभः ।

प्रसिद्धः ककुभो रागः संपूर्णः पंचमांशकः ।
ऋषभः स्वरसंवादी वेलावल्याः प्रकारकः ॥ १८ ॥
संगतिश्चात्र ऋषभपंचमस्वरयोर्मता ।
जैजैवंती मिश्रितास्मिगानं प्रातरुदीरितम् ॥ १९ ॥
ऋषभश्चैव च गांधारो धैवतश्च निषादकः ।
चत्वारः स्युस्तीव्रसंज्ञाः कोमलो मध्यमस्वरः ॥ १२० ॥

माडः ।

अथ मेवाडदेशीयो माडरागः प्रकीर्तितः ।
षड्जग्रहांशकन्यासः संपूर्णः सार्वकालिकः ॥ २१ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः ।
मध्यमः कोमलश्चात्र संवादी पंचमस्वरः ॥ २२ ॥
आरोहे दुर्बलावत्र स्वरावृषभधैवतौ ।
अवरोहे वक्रता च निषादे कंपनं स्मृतम् ॥ २३ ॥

भैरवी ।

मधुरो भैरवीरागो भवेत्सर्वजनप्रियः ।
षड्जग्रहांशः संवादिमध्यमस्वरसुंदरः ॥ २४ ॥
कैश्चिद्धैवतगांधारवादिसंवादिरीरितः ।
सरलारोहावरोहः संपूर्णः प्रातरीरितः ॥ २५ ॥
ऋषभश्चैव गांधारो मध्यमश्चैव धैवतः ।
निषादः कोमलाः सर्वे क्वचित्तीव्रोऽपि मध्यमः ॥ २६ ॥
आरोहे ऋषभस्तीव्रः क्वचिदेव समीरितः ।
कदाचिद्धैवतोऽप्यत्र तीव्रो भाति प्रसंगतः ॥ २७ ॥
प्रायः स्वैरप्रचारोऽयं सर्वथैव मनोरमः ।
ग्रंथदृष्ट्याऽस्य रागस्य सर्वकोमलतैव हि ॥ २८ ॥

सिंधुभैरवी ।

स्यात्सिंधुभैरवीरागः संपूर्णो मध्यमांशकः ।
आरोहे तीव्र ऋषभोऽवरोहे कोमलर्षभः ॥ २९ ॥

गांधारी मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
कोमला एव चत्वारः संवादी षड्ज उच्यते ॥ १३० ॥
पंचमे षड्जमारोप्य मंद्रमध्यस्वरैर्यदि ।
गीयते भैरवी सैव जायते सिंधुभैरवी ॥ ३१ ॥

भूपालः ।

भैरवीमेलसंभूतो भूपालः प्रातरौडुवः ।
मध्यमेन निषादेन विहीनो धैवतांशकः ॥ ३२ ॥
गांधारस्त्वत्र संवादी समाख्यातो मनीषिभिः ।
धैवतर्षभगांधारास्त्रयः स्युः कोमलाः स्वराः ३३ ॥

शुद्धसामंतः ।

शुद्धसामंतरागोऽत्र भवेदौडुवषाडवः ।
आरोहणे तु गांधारनिषादाभ्यां विवर्जितः ॥ ३४ ॥
अवरोहे निषादेन भवेदेकेन वर्जितः ।
षड्जग्रहांशः संवादिमध्यमेन विराजितः ॥ ३५ ॥
धैवतर्षभगांधारमध्यमैः कोमलैः स्वरैः ।
गीयते गीतकुशलैः प्रथमप्रहरेऽहनि ॥ ३६ ॥

तोडी ।

तोडीरागोऽस्ति गंभीरः संपूर्णो धैवतांशकः ।
सदांदोलितसंवादिगांधारस्वरशोभितः ॥ ३७ ॥
धैवतर्षभगांधारास्त्रयः स्युः कोमलाः स्वराः ।
निषादमध्यमौ तीव्रावुभावत्र समीरितौ ॥ ३८ ॥
आरोहे ऋषभश्चात्र दुर्बलः समुदीरितः ।
गानमस्य समीचीनं द्वितीयप्रहरेऽहनि ॥ ३९ ॥

गुर्जरी ।

प्रख्यातो गुर्जरीतोडीरागः स्याद्धैवतांशकः ।
आरोहे चावरोहेऽपि पंचमस्वरवर्जितः ॥ १४० ॥

अतोऽसौ षाडवः प्रोक्तः संवादिऋषभस्वरः ।
धैवतर्षभगांधारास्त्रय एव हि कोमलाः ॥ ४१ ॥
मध्यमश्च निषादश्च तीव्रावभिहितावुभौ ।
गीयतेऽपि च तोडीव द्वितीयप्रहरेऽहनि ॥ ४२ ॥

मीयातोडी ।

गुर्जर्यामेव हि मनाक्पंचमस्य प्रवेशतः ।
तानसेनप्रयुक्तत्वान्मीयातोडीति नाम वै ॥ ४३ ॥
अंशसंवादितीव्रत्वकोमलत्वादिलक्षणम् ।
सकलं गुर्जरीतुल्यं स्वयमूह्यं मनीषिभिः ॥ ४४ ॥
अल्पत्वं पंचमस्येह रागभेदस्य कारणम् ।
मंद्रमध्यस्वरैर्गानं विलंबितलये भवेत् ॥ ४५ ॥

लाचारीतोडी ।

शुद्धतोड्यां यदा किंचित्कोमलो मध्यमो भवेत् ।
तदा भवति लाचारीतोडीत्येवं जगुर्बुधाः ॥ ४६ ॥
अंशसंवादितीव्रत्वकोमलत्वादिलक्षणम् ।
शुद्धतोडीसमं सर्वं स्वतो ज्ञेयं विजानता ॥ ४७ ॥
एवं बहुविधास्तोड्यो रागांतरविमिश्रिताः ।
प्रसिद्धिं च समानीता लोके यवनगायकैः ॥ ४८ ॥
कर्णाटमिश्रिता तोडी दरबारीति विश्रुता ।
तोडी विलासखानी स्यादासावर्या विमिश्रिता ॥ ४९ ॥
आसा लछ्मी च गांधारी तथा देसी बहादुरी ।
एवमन्येऽपि रागाः स्युर्दृष्टा ग्रंथेषु नैव ते ॥ १५० ॥
तुरुष्कपुष्कईराखहिजेजनवरोजकाः ।
नाखरेजकसर्पर्दासूहासुगडुगादयः ॥ ५१ ॥
तथापि संमताः सर्वे निजलक्षणलक्षिताः ।
रंजनाद्रागतेत्युक्तं युक्तं तत्सूक्तमेव हि ॥ ५२ ॥
यद्यत्स्याद्रंजकं रूपं तत्तद्ग्राह्यमसंशयम् ।
बालात्सुभाषितन्यायं विषयेऽस्मिन्नुदाहरेत् ॥ ५३ ॥

आसावरी ।

भवत्यासावरीरागो मधुरो धैवतांशकः ।
आरोहे स च गांधारनिषादस्वरवर्जितः ॥ ५४ ॥
अवरोहे तु संपूर्णः संगवे गीयते बुधैः ।
तथा चौडुवसंपूर्णोऽवरोहे स्वल्पमध्यमः ॥ ५५ ॥
अत्र धैवतगांधारस्वरौ संवदतो मिथः ।
ऋषभस्तीव्र आरोहेऽवरोहे कोमलो मतः ॥ ५६ ॥
रम्या पंचमगांधारस्वरयोः संगतिर्भवेत् ।
गांधारो मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
चत्वारः कोमलाः प्रोक्ता ऋषभौ तीव्रकोमलौ ॥ ५७

जौनपूरी ।

जौनपूरी निषादांशा धैवतांशापि संमता ।
गांधारसंवादिनी चर्षभसंवादिनी तथा ॥ ५८ ॥
आसावर्याः स्वरैरेव सदा तीव्रर्षभा भवेत् ।
आरोहे गांधारहीना संपूर्णा चावरोहणे ॥ ५९ ॥
अतः षाडवसंपूर्णा संगवे गीयते बुधैः ।
सुलतानहुसेनेन निर्मितेतिजनश्रुतिः ॥ १६० ॥

देसी ।

आसावरीमेलभवा देशी षड्जांशका स्मृता ।
आरोहे सापि गांधारधैवतस्वरवर्जिता ॥ ६१ ॥
अवरोहे च संपूर्णा संवदत्पंचमस्वरा ।
मता चौडुवसंपूर्णा निषादर्षभसंगतिः ॥ ६२ ॥
केचिन्निरूपयंत्यस्यास्तीव्रत्वं धैवतस्वरे ।
अपरे धैवतद्वंद्वमिति पक्षत्रयं स्मृतम् ॥ ६३ ॥
गांधारे कंपरुचिरा गीयते संगवे बुधैः ।

देवगांधारः ।

देवगांधाररागश्चासावरीमेलसंभवः ।
षड्जांशन्यास आरोहे धैवतर्षभवर्जितः ॥ ६४ ॥

अवरोहे तु संपूर्णो मध्यमोद्ग्राहसुंदरः ।
तथा चौडुवसंपूर्णः संवदत्पंचमस्वरः ॥ ६५ ॥
धनाश्रीसद्दृगारोहेऽवरोहेऽऽसावरीसदृक् ।
गीयते गाननिपुणैर्द्वितीयप्रहरेऽह्नि ॥ ६६ ॥

खटः ।

आसावरीमेलजन्यः खटरागोऽतिविश्रुतः ।
संपूर्णो धैवतांशश्च पंचमन्यास एव च ॥ ६७ ॥
संकीर्णो मध्यमोद्ग्राहो द्विगांधारो द्विधैवतः ।
मृदुगांधारसंवादी संगवे चैव गीयते ॥ ६८ ॥
पूर्वांगे भैरवाकार आसावर्युत्तरांगकः ।
एके वदंति षड्रागसंकरात्खटनामकः ॥ ६९ ॥

देशाख्यः ।

अथ देशाख्यरागोऽपि संपूर्णः प्रणिगद्यते ।
षड्जांशो न्याससंवादिमध्यमो धगदुर्बलः ॥ १७० ॥
मृदू निषादगांधारौ मृदू मध्यमधैवतौ ।
सपौ तीव्रश्च ऋषभो देशाख्यस्वरमेलकः ॥ ७१ ॥
कर्णाटमेघमिश्रोऽयं गांधारांदोलनप्रियः ।
कैश्चिद्धैवतवर्ज्योऽपि संगवे गीयते बुधैः ॥ ७२ ॥

सूहा ।

कर्णाटमेलसंभूतः सूहारागः प्रकीर्तितः ।
षड्जांशकः षाडवोऽयं संवादिन्यासमध्यमः ॥ ७३ ॥
आरोहेऽप्यवरोहे च धैवतस्वरवर्जितः ।
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलाः स्मृताः ॥ ७४ ॥
ऋषभस्तीव्र आख्यातो गीयते कुतुपे बुधैः ।
संगतिः स्यान्निषादेन पंचमस्य मनोहरा ॥ ७५ ॥
विमिश्रणात्समुद्भूतो मेघकर्णाटरागयोः ।
मध्यरात्रे यथाड्डाणस्तथा मध्यंदिनेऽप्यसौ ॥ ७६ ॥

सुगराई ।

सुगराईनामरागो भवेत्षड्जग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवाद्यारोहे धैवतवर्जितः ॥ ७७ ॥
तथाषाडवसंपूर्णः सारंगांगविराजितः ।
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलाः स्मृताः ॥ ७८ ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रावुभावत्र समीरितौ ।
यथा साहानार्धरात्रे तथार्धदिवसेऽप्ययम् ॥ ७९ ॥

मध्यमादिः ।

सारंगस्य प्रकारोऽथ मध्यमादिः प्रकीर्तितः ।
ऋषभांशः स गांधारधैवतस्वरवर्जितः ॥ १८० ॥
तथा चौडुव एव स्यात्संवादी पंचमस्वरः ।
मध्यमश्च निषादश्च कोमलौ द्वौ समीरितौ ॥ ८१ ॥
ऋषभस्तीव्र आख्यातो निपयोः संगतिः प्रिया ।
कैश्चिन्निषादवाद्युक्तो मध्याह्ने चैव गीयते ॥ ८२ ॥

शुद्धसारंगः ।

शुद्धसारंगरागः स्याद्गांधारस्वरवर्जितः ।
ऋषभांशः षाडवश्च संवादी पंचमस्वरः ॥ ८३ ॥
संगतिश्चात्र मधुरा स्यात्पंचमनिषादयोः ।
मध्याह्नसमये चास्य गानं परमरक्तिदम् ॥ ८४ ॥
ऋषभो धैवतश्चैव तीव्रौ द्वौ समुदीरितौ ।
मध्यमश्च निषादश्च कोमलौ द्वौ समीरितौ ॥ ८५ ॥

वृंदावनी ।

वृंदावनी च सारंगः प्रसिद्ध ऋषभांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी भवेदौडुवषाडवः ॥ ८६ ॥
आरोहे संपरित्याज्यावुभौ गांधारधैवतौ ।
अवरोहे धैवतस्तु किंचित्संग्राह्यतेऽपि च ॥ ८७ ॥

सारंगस्यैव सर्वेऽपि स्वरा अत्र प्रकीर्तिताः ।
निषादस्तु भवेत्तीव्र इतरस्तद्वदेव हि ॥ ८८ ॥

मीयासारंगः ।

तानसेनप्रयुक्तोऽत्र मीयासारंग उच्यते ।
मंद्रमध्यस्वरैर्गीतो भवेद्रक्तिविवर्धकः ॥ ८९ ॥
ऋषभांशः षाडवश्च संवादी पंचमस्वरः ।
धनयोः संगतिरीषत्स्यान्मंद्रे रक्तिदायिनी ॥ १९० ॥
मीयामल्लाररागस्य छायेषदभिलक्ष्यते ।
कर्णाटस्तानसेनस्य राग आसीदतिप्रियः ॥ ९१ ॥
तस्य छायाप्यत्र किंचिदिति केचन मन्वते ।
मध्याह्नसमये गानं सारंगत्वादतिप्रियम् ॥ ९२ ॥

वडहंसः ।

वडहंसोऽस्ति सारंगविशेषो बहुसंमतः ।
गांधारस्वरहीनश्च षाडवः पंचमांशकः ॥ ९३ ॥
षड्जपंचमसंवादो मिथः परमसुंदरः ।
सारंगस्यैव सर्वेऽत्र स्वराः स्युस्तीव्रकोमलाः ॥ ९४ ॥
मध्यमः प्रबलश्चात्र भवेद्रक्तिप्रदायकः ।
मध्याह्नसमये चैव गीयते गीतकोविदैः ॥ ९५ ॥
एवं हि सूरसारंगो लूमसारंग एव च ॥
लंकादहनसारंग इतिभेदाः समीरिताः ॥ ९६ ॥

गौडसारंगः ।

अथ स्याद्गौडसारंगरागो वक्रस्वरूपकः ।
गांधारांशश्च संपूर्णस्तथा संवादिधैवतः ॥ ९७ ॥
निषादोऽत्र भवेदल्पो मध्यमौ स्त उभावपि ।
अवरोहे च गांधारस्वरो वक्र उदीरितः ॥ ९८ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः ।
तीव्रश्च कोमलश्चैव मध्यमोऽत्र निरूपितः ॥ ९९ ॥

कोमलो मो भवेन्मुख्यस्तीव्रो गौणः समीरितः ।
धैवतांशः कैश्चिदुक्तो गेयो मध्याह्नतः परम् ॥ २०० ॥

पटमंजरी ।

पटमंजर्याख्यरागः षड्जन्यासग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी गीयते चापराह्णके ॥ १ ॥
गांधारधैवतावस्मिन्नारोहे दुर्बलौ मतौ ।
स्वरा निषादगांधारमध्यमा कोमलाः स्मृताः ॥ २ ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रौ समाख्यातौ मनीषिभिः ।
कैश्चिदप्यत्र कथितौ गांधारौ तीव्रकोमलौ ॥ ३ ॥

धनाश्रीः ।

धनाश्रीश्च प्रसिद्धोऽयं रागः स्यात्पंचमांशकः ।
षड्जसंवादिरुचिरो निषादग्रहशोभनः ॥ ४ ॥
पंचमन्यास आरोहे वर्जितर्षभधैवतः ॥
अवरोहे च संपूर्णोऽपराह्णसमये प्रियः ॥ ५ ॥
अत औडुवसंपूर्णस्तीव्रावृषभधैवतौ ।
गांधारो मध्यमश्चैव निषादश्चापि कोमलाः ॥ ६ ॥
प्रिया पंचमगांधारसंगतिश्चावरोहणे ।
इयं तु काफीमेलोक्ता धनाश्रीर्वर्णिता मया ॥ ७ ॥
कुत्रचिद्भैरवीमेले पूर्वीमेलेऽपि कुत्रचित् ।
आरोहे रिधहीनैव कथितेयं विचक्षणैः ॥ ८ ॥

भीमपलासी ।

रागो भीमपलासीति प्रसिद्धो जनसंमतः ।
मध्यमांशः समाख्यातः षड्जसंवादिमंडितः ॥ ९ ॥
आरोहेऽत्रापि ऋषभधैवतौ वर्जितावुभौ ।
तथैवौडुवसंपूर्णोऽपराह्णे संप्रयुज्यते ॥ २१० ॥
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलाः स्मृताः ।
धैवतर्षभकौ तीव्रौ विद्वद्भिरवधीरितौ ॥ ११ ॥

त्यज्यते ऋषभः कैश्चिदत्रारोहावरोहयोः ।
तन्मते संमतश्चायं राग औडुवषाडवः ॥ १२ ॥

हंसकंकणी ।

स्याद्धंसकंकणीरागो मधुरः पंचमांशकः ।
षड्जसंवादिरुचिरोऽपराह्णसमयोचितः ॥ १३ ॥
वर्जितावस्य चारोहे स्वरावृषभधैवतौ ।
अवरोहे च संपूर्णो धनाश्र्यंगेन गीयते ॥ १४ ॥
अयं चौडुवसंपूर्णस्तीव्रावृषभधैवतौ ।
निषादमध्यमावत्र कोमलौ समुदीरितौ ॥ १५ ॥
गांधारस्तीव्र आरोहेऽवरोहे कोमलो मतः ।
अप्रसिद्धमिदं रूपं विचित्रं समुदीरितम् ॥ १६ ॥

धानी ।

धानीरागोऽथ रुचिरो गांधारांशः समीरितः ।
आरोहेऽप्यवरोहे च वर्जितर्षभधैवतः ॥ १७ ॥
औडुवोऽयं निषादेन प्रियसंवादिनान्वितः ।
गांधारो मध्यमश्चैव निषादश्चापि कोमलः ॥ १८ ॥
प्रोक्तः शुद्धधनाश्रीरित्ययं कैश्चिद्विचक्षणैः ।
गीयते सर्वदा चायं सर्वकालसुखावहः ॥ १९ ॥

लीलांबरी ।

अथ लीलांबरीरागः पंचमांशो जनप्रियः ।
षड्जसंवादिरुचिर आरोहे वर्ज्यधैवतः ॥ २२० ॥
तथा षाडवसंपूर्णः षड्जपंचमसंगतिः ।
आरोहे तीव्रगांधारप्रयोगो लक्ष्यते क्वचित् ॥ २१ ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रौ मध्यमः कोमलः स्मृतः ।
तीव्रकोमलगांधारौ निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ २२ ॥

मूलतानी ।

मूलतानीति रागोऽथ प्रसिद्धः पंचमांशकः ।
स्यान्निषादग्रहश्चैव षड्जसंवाद्यलंकृतः ॥ २३ ॥

आरोहणे च ऋषभधैवतस्वरवर्जितः ।
अवरोहणसंपूर्णोऽपराह्णसमयप्रियः ॥ २४ ॥
अस्मिन्नृषभगांधारधैवताः कोमलाः स्वराः ।
निषादमध्यमौ तीव्रावाख्यातौ गीतवेदिभिः ॥ २५ ॥
सदामध्यमगांधारस्वरयोः संगतिः प्रिया ।
तयोरेवांदोलनं च भवेदानंददायकम् ॥ २६ ॥

पीलुः ।

पीलुरागोऽथ संपूर्णो मृदुगांधारकांशकः ।
अनेकरागसंमिश्रो भवेत्सहजसुंदरः ॥ २७ ॥
मतस्तीव्रनिषादोऽत्र संवादी जनमोहनः ।
यथायोगं सर्वतीव्रकोमलस्वरमंडितः ॥ २८ ॥
काफी भीमपलासी च भैरवी मूलतानिका ।
गौरीत्येते मिलंत्यत्र स्वतंत्रो गीयते सदा ॥ २९ ॥

बर्वा ।

बर्वेत्यपि च रागोऽस्ति क्षुद्रगीतसमाश्रयः ।
ऋषभांशश्च संपूर्णः संवदत्पंचमस्वरः ॥ ३० ॥
द्वौ गांधारौ धैवतौ द्वौ निषादौ द्वौ समीरितौ ।
ऋषभस्तीव्र आख्यातो मध्यमः कोमलः स्मृतः ॥ ३१ ॥
इमावाधुनिकौ रागौ पीलुबर्वेतिनामकौ ।
मन्ये प्रसिद्धिमानीतौ नूनं विशिखगायकैः ॥ ३२ ॥

मारुः ।

मारुरागोऽथ प्रसिद्धः षाडवो धैवतांशकः ।
ऋषभस्वरसंवादी नित्यं पंचमवर्जितः ॥ ३३ ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ तीव्रौ मध्यमधैवतौ ।
ऋषभः कोमलस्त्वेकः कथितो गीतिवेदिभिः ॥ ३४ ॥
ऋषभांशं केचिदाहुः षड्जांशमपरे विदुः ।
श्रमगम्यो गीयतेऽयं चतुर्थप्रहरेऽहनि ॥ ३५ ॥

मालीगौरः ।

अथ मालीगौररागस्त्वृषभांशग्रहो मतः ।
संपूर्णश्चैव संवादिधैवतस्वरशोभनः ॥ ३६ ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ तीव्रौ धैवतमध्यमौ ।
ऋषभः कोमलश्चैको गदितः स्वरवेत्तृभिः ॥ ३७ ॥
मंद्रमध्यप्रचारेण प्रायशः शोभतेतराम् ।
श्रीरागपूरियामिश्रः सायंकाले प्रगीयते ॥ ३८ ॥
पूरियायां पंचमस्य प्रवेशो जायते यदा ।
तदोद्भवत्ययं राग इतिकेचिद्वदंत्यपि ॥ ३९ ॥

वराटी ।

वराटीराग आख्यातो गांधारांशो मनीषिभिः ।
धैवतस्वरसंवादी संपूर्णः सर्वसंमतः ॥ २४० ॥
तीव्रा निषादगांधारमध्यमाः सहधैवताः ॥
ऋषभः कोमलश्चैकः कविभिः समुदीरितः ॥ ४१ ॥
संगतिश्चात्र गांधारपंचमस्वरयोरिति ।
यद्वै वदंति तद्युक्तं मध्यमो दुर्बलो यतः ॥ ४२ ॥
कौंतलीद्राविडीत्याद्याः संत्यनेका वराटिकाः ॥
द्रष्टव्याः पारिजाते ता ह्ययं सायं प्रगीयते ॥ ४३ ॥

जैत्रः ।

जैत्ररागो मारुमेले कथितः पंचमांशकः ।
संवादिषड्ज आरोहेऽवरोहे च विवर्जितौ ॥ ४४ ॥
निषादमध्यमावत्र तथा चौडुव एव च ।
गांधारधैवतौ तीव्रावृषभः कोमलो मतः ॥ ४५ ॥
केषांचिन्मत आदिष्टो जैत्रः कल्याणमेलजः ।
पूर्वरात्रे स गेयः स्यादयं सायं प्रगीयते ॥ ४६ ॥

मालवश्रीः ।

अथ रागो मालवश्रीः प्रसिद्धः सायमौडुवः ।
पंचमांशो भवेन्नित्यं धैवतर्षभवर्जितः ॥ ४७ ॥

D.C. ... Poona ... IIGRA

स्वरा मध्यमगांधारनिषादास्तीव्रसंज्ञकाः ।
रुचिरा चात्र गांधारपंचमस्वरसंगतिः ॥ ४८ ॥
संवादी च भवेत्षड्ज इत्याहुः सांप्रदायिकाः ।
मालवश्रीस्तु सगपैस्त्रिस्वरा कैश्चिदुच्यते ॥ ४९ ॥
नतद्युक्तमहं मन्ये न रागस्त्रिचतुःस्वरः ।
यत औडुवतो न्यूनो न भवेच्छास्त्रसंमतः ॥ २५० ॥
निषादमध्यमावत्र दुर्बलाविति युक्तितः ।
अलंकर्तव्यमपि तन्मतं त्रिस्वरवादिनाम् ॥ ५१ ॥

पूर्वी ।

पूर्वीरागः प्रसिद्धोऽथ गांधारांश उदीरितः ।
संपूर्णो निजसंवादिनिषादेन मनोरमः ॥ ५२ ॥
तीव्रा निषादगांधारमध्यमा धैवतर्षभौ ।
कोमलावत्र कथितौ किंचित्कोमलमध्यमः ॥ ५३ ॥
अवरोहे प्रयुक्तः स्याद्गांधारानुगतः स वै ।
गानं निश्चितमेवास्य सायंकाले मनोहरम् ॥ ५४ ॥

त्रिवेणी ।

अथ त्रिवेणीरागः स्यात्पूर्वीसंस्थानसंभवः ।
आरोहे चावरोहे स मध्यमस्वरवर्जितः ॥ ५५ ॥
षाडवो ऋषभांशश्च संवादी पंचमस्वरः ।
तीव्रौ निषादगांधारौ कोमलौ धैवतर्षभौ ॥ ५६ ॥
संगतिश्चात्र गांधारपंचमस्वरयोः प्रिया ।
रक्तिप्रदावरोहे स्याच्छ्रीरागांगमनोहरा ॥ ५७ ॥
श्रीः पूर्वी च तथा जैत्र एतत्रितयमेलनात् ।
त्रिवेणीयं समुद्भूता गीयते सायमेवहि ॥ ५८ ॥

टंकी ।

टंकीरागश्च कथितः पूर्वीमेलसमुद्भवः ।
संपूर्णः पंचमांशश्च संवादिऋषभस्वरः ॥ ५९ ॥

तीव्रा निषादगांधारमध्यमा धैवतर्षभौ ।
कोमलौ कथितावत्र सायंकाले च गीयते ॥ २६० ॥
कैश्चिन्मध्यमवर्ज्यश्च वर्णितोऽयं त्रिवेणिवत् ।
वादिभेदाद्रागभेद इति युक्तं तदप्युत ॥ ६१ ॥

साजगिरी ।

अथ साजगिरीरागः प्रख्यातः सकलप्रियः ।
गांधारांशश्च संपूर्णः स्यात्संवादिनिषादकः ॥ ६२ ॥
धैवतद्वयसंयुक्त ईषत्कोमलमध्यमः ।
तीव्रा निषादगांधारमध्यमाः कोमलर्षभः ॥ ६३ ॥
रुचिरात्र स्यान्निषादमध्यमस्वरसंगतिः ।
मंद्रमध्यप्रचारश्च सायंकालमनोहरः ॥ ६४ ॥
समुद्भूतः पूरियायाः पूर्विकायाश्च मिश्रणात् ।
विचित्रं रूपमेतत्स्यादपूर्वं लक्ष्यवर्त्मनि ॥ ६५ ॥

रेवा ।

रेवारागश्च मधुरः षड्जांशः समुदीरितः ।
पंचमस्वरसंवादी सायंकाले प्रयुज्यते ॥६६ ॥
निषादमध्यमौ वर्ज्यावत्रारोहावरोहयोः ।
तीव्रो भवति गांधारः कोमलौ धैवतर्षभौ ॥ ६७ ॥
संगतिश्चैव गांधारपंचमस्वरयोः प्रिया ।
गांधारांशोऽप्ययं कैश्चित्कथितो रागवेदिभिः ॥ ६८ ॥

मालवी ।

अथ स्यान्मालवीरागः सायंकालोचितः प्रियः ।
ऋषभांशश्च संवादिपंचमस्वरसंगतः ॥ ६९ ॥
संपूर्णोऽभिमतश्चायमवरोहे तु धैवतः ।
दुर्बलः स्यात्तथारोहे निषादोऽपि च दुर्बलः ॥ २७० ॥
तीव्रा निषादगांधारमध्यमा धर्षभौ मृदू ।
विलंबितलयोपेतः श्रीरागांगेन गीयते ॥ ७१ ॥

जैत्रश्रीः ।

जैत्रश्रीरितिरागश्च सायंकालोचितो मतः ।
गांधारांशो निषादेन निजसंवादिनाश्रितः ॥ ७२ ॥
षड्जन्यासस्तथारोहे वर्जितर्षभधैवतः ।
अवरोहे तु संपूर्णः समाख्यातो मनीषिभिः ॥ ७३ ॥
तथा चौडुवसंपूर्णः कोमलौ धैवतर्षभौ ।
त्रयो निषादगांधारमध्यमास्तीव्रसंज्ञकाः ॥ ७४ ॥

पूर्याधनाश्रीः ।

अथ पूर्याधनाश्रीश्च प्रथिता पंचमांशिका ।
संपूर्णा चैव ऋषभस्वरसंवादिनी मता ॥ ७५ ॥
तीव्रा मध्यमगांधारनिषादाः समुदीरिताः ।
ऋषभो धैवतश्चैव कोमलाववधारितौ ॥ ७६ ॥
समुद्भूता पूर्विकाया धनाश्र्याश्चाभिमिश्रणात् ।
गीयते सरलारोहावरोहा सायमेव हि ॥ ७७ ॥

श्रीः ।

श्रीरागोऽतिप्रसिद्धोऽयं पंचमांशो मनोरमः ।
विलंबितलयोपेतो गंभीरप्रकृतिर्मतः ॥ ७८ ॥
पंचमर्षभयोरत्र संवादोऽपि मनोहरः ।
आरोहे वर्जितावत्र स्वरौ गांधारधैवतौ ॥ ७९ ॥
अवरोहे च संपूर्णः सायंकाले हि गीयते ।
तथा चौडुवसंपूर्णः पूर्णरक्तिप्रदायकः ॥ २८० ॥
ऋषभः कोमलस्तीव्रगांधारस्तीव्रमध्यमः ।
कोमलो धैवतस्तीव्रनिषादोऽत्र निरूपितः ॥ ८१ ॥

गौरी ।

अथ गौरीराग उक्तो ऋषभांशोऽतिसुंदरः ।
पंचमस्वरसंवादी साक्षाच्छ्रीरिव शोभते ॥ ८२ ॥
आरोहे चैव गांधारधैवतस्वरवर्जितः ।
अवरोहे तु गांधारहीन औडुवषाडवः ॥ ८३ ॥

गांधारमध्यमौ तीव्रौ निषादस्तीव्र एव हि ।
कोमलौ तु मतावत्र स्वरावृषभधैवतौ ॥ ८४ ॥
सदा मंद्रनिषादोऽत्र भवेद्रक्तिविवर्धकः ।
अवरोहे कैश्चिदुक्तः किंचित्कोमलमध्यमः ॥ ८५ ॥

दीपकः ।

अथ दीपकरागः स्यात्षड्जन्यासग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी आरोहे वर्जितर्षभः ॥ ८६ ॥
अवरोहे निगदितो निषादस्वरवार्जितः ।
गीयते दीपसमये बुधैः षाडवषाडवः ॥ ८७ ॥
केचिदेनं तु संपूर्णं निर्दिशंति विचक्षणाः ।
केचिन्निषादहीनं च प्राहुः कल्याणमेलजम् ॥ ८८ ॥
तीव्रानिषादगांधारमध्यमा धैवतर्षभौ ।
कोमलौ कथितौ षड्जपंचमावचलौ सदा ॥ ८९ ॥
एकोनसप्ततिरिमे रागा दिवसवर्तिनः ।
कथिता लक्षणोपेता भूयात्स्युर्मंगलप्रदाः ॥ २९० ॥

यमनकल्याणः ।

अथो यमनकल्याणो रागः संपूर्ण उच्यते ।
प्रसिद्धो गायकै रात्र्या आरंभे गीयतेऽखिलैः ॥ ९१ ॥
गांधारांशः स्यान्निषादसंवादीसमलंकृतः ।
स्वरा निषादगांधारधैवतर्षभमध्यमाः ॥ ९२ ॥
पंचापि तीव्राः स्युः षड्जपंचमावचलौ मतौ।
कोमलो मध्यमोऽपीषत्स्पृश्यतेऽत्रावरोहणे ॥ ९३ ॥
द्रुतमध्यविलंबाख्यलयत्रयविभूषितः ।
पूर्णत्वसरलत्वाभ्यां प्रचारोऽपि निरर्गलः ॥ ९४ ॥
आलापयोग्योऽलंकारैः सर्वैर्वर्णैरलंकृतः ।
गमकानां मूर्छनानां तानानां विस्तराश्रयः ॥ ९५ ॥

शुद्धकल्याणः ।

अथात्र शुद्धकल्याणो रागः स्यादृषभाशकः ।
संवादिपंचमः कैश्चिद्गांधारांशो निरूपितः ॥ ९६ ॥
गांधारांशे त्वभिमते संवादी धैवतो मतः ।
आरोहणे मध्यमेन निषादेन च वर्जितः ॥ ९७ ॥
अवरोहक्रमे चैव संपूर्णस्वर उच्यते ।
गीतश्चौडुवसंपूर्णः प्रथमप्रहरे निशि ॥ ९८ ॥
स्वरा निषादगांधारमध्यमर्षभधैवताः ।
तीव्राः पंचात्र कथिता विलोमे मृदुमः क्वचित् ॥ ९९ ॥
निषादमध्यमावत्र घर्षणेन प्रदर्शितौ ।
सुश्राव्यौ भवतश्चातिरक्तिदाववरोहणे ॥ ३०० ॥

भूपाली ।

कल्याणस्य प्रभेदोऽथ भूपालीराग ईरितः ।
गांधारांशश्च संवादिधैवतेन विराजितः ॥ १ ॥
स मध्यमनिषादाभ्यां वर्ज्यारोहावरोहकः ।
औडुवो गीयते रात्र्यां प्रथमप्रहरे बुधैः ॥ २ ॥
स्यातां यद्यपि भूपालीदेशीकारौ समस्वरौ ।
तीव्रावृषभगांधारौ तीव्र एव हि धैवतः ॥ ३ ॥
ये एव देशीकारे स्युस्त एवात्र स्वरा मताः ।
तथापि वादिभेदेन तयोर्भेदः सदा मतः ॥ ४ ॥

हंमीरकल्याणः ।

अथ हंमीरकल्याणः पंचमांशोऽभिधीयते ।
केचिज्जगुर्धैवतांशं गांधारोऽस्य ग्रहस्वरः ॥ ५ ॥
संवादी ऋषभः प्रोक्तः कैश्चिद्गांधार ईरितः ।
आरोहे च निषादस्य दुर्बलत्वं समीरितम् ॥ ६ ॥
अवरोहे च गांधारस्वरो वक्र उदीरितः ।
निषादर्षभगांधारास्तीव्राः स्युर्मध्यमावुभौ ॥ ७ ॥

धैवतस्तीव्र एवात्र कथितः स्वरवेदिभिः ।
संघाते गमधानां स्यादेतद्रूपं परिस्फुटम् ॥ ८ ॥
गीयते वक्रसंपूर्णः प्रथमप्रहरे निशि ।
शुद्धकल्याणयमनकेदारैर्मिश्रितैरभूत् ।
हंमीरस्य समुत्पत्तिरिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ ९ ॥

श्यामकल्याणः ।

श्यामकल्याणरागोऽथ षड्जन्यासग्रहांशकः ।
मध्यमस्वरसंवाद्यारोहे धैवतवर्जितः ॥ ३१० ॥
रिपयो रिमयोश्चात्र संगती रुचिरा भवेत् ।
तत्र माल्लारिकी छाया निषादेन निवार्यते ॥ ११ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः ।
तीव्रश्च कोमलश्चैव मध्यमौ द्वावुदीरितौ ॥ १२ ॥
कोमलो मध्यमो मुख्यस्तीव्रो गौणः समीरितः ।
किंचित्प्रयुक्त आरोहे कामोद इव शोभते ॥ १३ ॥
हंमीरगौडकेदारमिश्रणादस्य संभवः ।
अयं षाडवसंपूर्णो निशाद्यप्रहरोचितः ॥ १४ ॥

कामोदः ।

अथ कामोदकल्याणः प्रसिद्धः पंचमांशकः ।
ऋषभस्वरसंवादी वक्रसंपूर्ण ईरितः ॥ १५ ॥
तीव्रमध्यम आरोहे किंचित्पंचमसंगतः ।
अवरोहे च गांधारो वक्र एव विरोचते ॥ १६ ॥
संगतिश्चात्र ऋषभपंचमस्वरयोः प्रिया ।
तत्र माल्लारिकी छाया तीव्रमेन निवार्यते ॥ १७ ॥
असत्प्रायो निषादः स्यादारोहे विदुषां मते ।
तीव्रसंज्ञाः स्युर्निषादर्षभगांधारधैवताः ॥ १८ ॥
मध्यमौ द्वौ गीयते च प्रथमप्रहरे निशि ।
गौडहंमीरसंयोगात्कथितोऽस्य समुद्भवः ॥ १९ ॥

हेमकल्याणः।

अथात्र हेमकल्याणः षड्जांशः समुदीरितः।
पंचमस्वरसंवादी मंद्रमध्यप्रचारकः ॥ ३२० ॥
मंद्रस्थपंचमोद्ग्राह आरोहे वर्ज्यधैवतः।
तथा षाडवसंपूर्णो विलंबितलयोचितः ॥ २१ ॥
तीव्रावृषभगांधारौ मध्यमः कोमलाभिधः।
निषादधैवतौ तीव्रौ पूर्वरात्रेऽभिगीयते ॥ २२ ॥
शुद्धकल्याणकामोदमिश्रणात्समभूदयम्।
इति केचिद्वर्णयंति रागतत्वविवेचकाः ॥ २३ ॥
क्षेमकल्याणरागोऽपि क्वचिदन्यत्र वर्णितः।
प्रसिद्ध्यभावात्तस्यात्र लक्षणं न समीरितम् ॥ २४ ॥

चंद्रकांतः।

अथ कल्याणसंभेदश्चंद्रकांतः समीरितः।
वर्ज्यमध्यम आरोहे संपूर्णश्चावरोहणे ॥ २५ ॥
तथाषाडवसंपूर्णो गांधारांशविराजितः।
निषादस्वरसंवादी सर्वतीव्रस्वरात्मकः ॥ २३ ॥
अप्रसिद्धस्वरूपोऽयं गायकैः कैश्चिदुद्धृतः।
पूर्वरात्रोचितः प्रायः शुद्धकल्याणवद्वपुः ॥ २७ ॥

नटः।

प्रसिद्धो नटरागोऽथ प्रोच्यते मध्यमांशकः।
संवादिषड्ज आरोहे संपूर्णस्वरभूषितः ॥ २८ ॥
अवरोहे तु गांधारधैवताभ्यां विवर्जितः।
संपूर्णौडुव आदिष्टो द्वितीयप्रहरे निशि ॥ २९ ॥
तीव्रा ऋषभगांधारधैवताः सनिषादकाः।
मध्यमः कोमलश्चैव स्वरा एवमुदीरिताः ॥ ३३०

छायानटः।

अथच्छायानटो रागः कथ्यते ऋषभांशकः।
पंचमस्वरसंवादी वक्रसंपूर्णरूपकः ॥ ३१ ॥

निषादवक्र आरोहेऽवरोहे स्याद्रवक्रकः ।
तीव्रमध्यम आरोहे किंचिदत्र प्रयुज्यते ॥ ३२ ॥
पंचमर्षभयोश्चैव संगतिर्भवति प्रिया ।
पंचमादृषभे पातश्चातिरक्तिं समावहेत् ॥ ३३ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रकाः स्मृताः ।
मध्यमौ द्वौ गानमस्य प्रथमप्रहरे निशि ॥ ३४ ॥

केदारः ।

केदरराग: कथितो मध्यमांशो जनप्रियः ।
षड्जसंवादिरुचिरो मध्यमद्वयभूषितः ॥ ३५ ॥
असत्प्रायौ समारोहे गांधारऋषभाविह ।
अवरोहेत्वसत्प्रायो गांधारः समुदीरितः ॥ ३६ ॥
तथा चायं निगदितः प्राय औडुवषाडवः ।
निरंतरौ मध्यमौ द्वौ प्रयुज्येते बुधैरिह ॥ ३७ ॥
अदृष्टपूर्वं तत्प्रायो रागेषु ललितं विना ।
स्वरास्तीव्रा निरिगधास्तीव्रकोमलमध्यमौ ॥ ३८ ॥
कोमलो मध्यमो मुख्यो गौणः स्यात्तीव्रमध्यमः ।
गीयते प्रथमे यामे रात्रौ समयवेदिभिः ॥ ३९ ॥

मलुहा ।

केदारभेदो मलुहारागः स्यान्मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिरुचिरो मंद्रमध्यप्रचारकः ॥ ३४० ॥
मंद्रस्थानस्वरैरस्य रागस्यावाप ईरितः ।
शोभतेऽपि च तत्रायं विलंबितलयान्वितः ॥ ४१ ॥
मंद्रस्थमध्यमश्चास्मिन्नतिरक्तिप्रदायकः ।
केदारलक्षणं सर्वमसुष्मिन्नतिदिश्यते ॥ ४२ ॥

चांदनिः ।

तथा चांदनिपूर्वोऽपि केदारो गीयते बुधैः ।
मध्यमांशस्तथा षड्जसंवादी रिगदुर्बलः ॥ ४३ ॥

हंमीरामिश्रितस्तीव्रमध्यमाधिक्यसंयुतः ।
किंचिन्मृदुनिषादोऽपि निश्याद्यप्रहरोचितः ॥ ४४ ॥
मलुहा चांदनिश्चापि तथा जलधरोऽपि च ।
त्रय एते चाधुनिकाः केदारस्य प्रकारकाः ॥ ४५ ॥
केदारे प्रबलाः संति षड्जमध्यमपंचमाः ।
इति प्रसिद्धं सर्वत्र तदेतेष्वपि दृश्यते ॥ ४६ ॥

पूरिया ।

मारुमेलभवो रागः पूरिया निशि संमतः ।
गांधारांशश्च संवादिनिषादो वर्ज्यपंचमः ॥ ४७ ॥
षाडवः कथितो नित्यं मंद्रमध्यप्रचारकः ।
अत्र मंद्रस्थगांधारो मंद्रावधिरुदीरितः ॥ ४८ ॥
मंद्रस्थेन निषादेन मध्यस्थर्षभसंगतिः ।
अन्या मंद्रनिषादेन मध्यमध्यमसंगतिः ॥ ४९ ॥
मंद्रस्थनिधनीनां स्यात्संहती रागदर्शिनी ।
मंद्रन्यादिस्वराभ्यासो मारूपार्थक्यदर्शकः ॥ ३५० ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ तीव्रौ मध्यमधैवतौ ।
ऋषभः कौमलो गानं प्रथमप्रहरे निशि ॥ ५१ ॥

खमाजः ।

खमाजरागो रुचिरो गांधारांशः प्रकीर्तितः ।
निषादसंवाद्यारोहे ऋषभस्वरवर्जितः ॥ ५२ ॥
तथाषाडवसंपूर्णो द्वितीयप्रहरे निशि ।
संगतिः स्याद्धैवतकमध्यमस्वरयोः प्रिया ॥ ५३ ॥
तीव्रावृषभगांधारौ मध्यमः कोमलो मतः ।
धैवतस्तीव्र एव स्यान्निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ ५४ ॥
द्विनिषादेषु रागेषु सामान्यो नियमः स्मृतः ।
तीव्रो निषाद आरोहेऽवरोहे कोमलो भवेत् ॥ ५५ ॥
पंचमाल्पत्वमारोहे निषादो रक्तिदो मृदुः ।
अवसानं च गांधारे वदेद्रागमिमं स्फुटम् ॥ ५६ ॥

खंबावती।

अथ खंबावतीरागो गांधारांशो निरूपितः।
धैवतसंवादियुतोऽवरोहे वर्जितर्षभः ॥ ५७ ॥
संपूर्णषाडवो वक्रपंचमश्चावरोहणे।
संगतिः स्यान्मध्यमकधैवतस्वरयोः प्रिया ॥ ५८ ॥
रक्तिप्रदः सर्वथैव षड्जे पातस्तु मध्यमात्।
तीव्रा ऋषभगांधारधैवता मध्यमो मृदुः।
निषादौ द्वौ मतौ गानं द्वितीयप्रहरे निशि ॥ ५९ ॥

रागेश्वरी।

अथ रागेश्वरी रागः षड्जांशः समुदीरितः।
संवादिमध्यमो नित्यं पंचमस्वरवर्जितः ॥ ३६० ॥
संगतिः स्यान्मध्यमकधैवतस्वरयोः प्रिया।
आरोहे वर्ज्यऋषभोऽवरोहे च गवक्रकः ॥ ६१ ॥
द्वितीयप्रहरे गेयो रात्रावौडुवषाडवः।
तीव्रा ऋषभगांधारधैवता मध्यमो मृदुः ॥ ६२ ॥
उभावपि समादिष्टौ निषादौ तीव्रकोमलौ।
कोमलस्तु भवेन्मुख्यस्तीव्रो गौण उदीरितः ॥ ६३ ॥

दुर्गा।

अथ दुर्गा निगदिता गांधारांशविभूषिता।
निषादसंवादिनी स्यात्पंचमर्षभवर्जिता ॥ ६४ ॥
औडुवा मधयोर्नित्यं संगत्यातिमनोहरा।
तीव्रौ धैवतगांधारौ मध्यमः कोमलस्तथा।
निषादौ द्वौ गीयतेऽसौ रात्रौ यामे द्वितीयके ॥ ६५ ॥

तिलंगिका।

तिलंगिकाथ कथिता गांधारांशविराजिता।
निषादसंवादिनी च धैवतर्षभवर्जिता ॥ ६६ ॥

औडुवा संगतिस्त्वस्यां स्यात् पंचमनिषादयोः ।
गानमस्या विनिर्दिष्टं द्वितीयप्रहरे निशि ॥ ६७ ॥
गांधारस्तीव्र आख्यातो मध्यमश्चैव कोमलः ।
उभावपि निषादौ स्तस्तीव्रकोमलसंज्ञकौ ॥ ६८ ॥

झिंजूटिः ।

अथ झिंजूटिरागः स्याद्गांधारांशोऽतिसुंदरः ।
धैवतस्वरसंवादी संपूर्णः सर्वरंजकः ॥ ६९ ॥
सरलः सुगमश्चैव मंद्रमध्यप्रचारकः ।
अल्पौ निषादगांधारावारोहे समुदीरितौ ॥ ३७० ॥
तीव्रा ऋषभगांधारधैवता मध्यमो मृदुः ।
निषादौ द्वौ मृदुरपि गांधारोऽत्र क्वचिद्भवेत् ॥ ७१ ॥

पहाडी ।

पहाडीतिप्रसिद्धोऽत्र रागः षड्जांशकः स्मृतः ।
पंचमस्वरसंवादी मंद्रमध्यप्रचारकः ॥ ७२ ॥
मंद्रस्थितो धैवतोऽत्र भवेद्रक्तिप्रदायकः ॥
निषादमध्यमावल्पप्रयोगावपि दुर्बलौ ॥ ७३ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः ।
मध्यमः कोमलो गानं सर्वकालेषु संमतम् ॥ ७४ ॥

सोरटः ।

अथ स्यात्सोरटो राग ऋषभांशावसानकः ।
धैवतस्वरसंवादी संपूर्णश्चावरोहणे ॥ ७५ ॥
आरोहणे तु गांधारधैवतस्वरवर्जितः ।
तथा चौडुवसंपूर्णो गीयतेऽर्वाङ् निशीथतः ॥ ७६
मध्यमादृषभे पातो भवेद्रक्तिप्रदायकः ।
गांधारस्य प्रयोगोऽवरोहणे घर्षणान्वितः ॥ ७७ ॥
तीव्रा ऋषभगांधारधैवता मध्यमो मृदुः ।
उभावपि समाख्यातौ निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ ७८

देसः ।

सदृशः सोरटेनाथ देसरागोऽत्र संमतः ।
ऋषभांशः समादिष्टः संवादी पंचमस्वरः ॥ ७९ ॥
समुदीरित आरोहे गांधारस्वरवर्जितः ।
अवरोहे तु संपूर्णोऽपि च वक्रर्षभो मतः ॥ ३८० ॥
तथा षाडवसंपूर्णो गीयतेऽर्वाङ् निशीथतः ।
केचिद्वदंति गांधारः सोरटे नित्यवर्जितः ॥ ८१ ॥
गांधारस्य प्रवेशे तु पृथक्देसो भवेदिति ।
केचित्तु पंचमे न्यासं देसलक्षणमूचिरे ॥ ८२ ॥
कैश्चित्तु नियमभ्रष्टः सोरटो देस उच्यते ।
एवं विवादग्रस्तोऽयं देसः स्यात्सोरटस्वरैः ॥ ८३ ॥

जैजयवंती ।

अथ जैजयवंत्याख्यो रागः स्यादृषभांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी संपूर्णः सोरटांगकः ॥ ८४ ॥
तीव्रौ निषादगांधारावारोहे समुदीरितौ ।
अवरोहे तु तावेव कोमलौ समुदीरितौ ॥ ८५ ॥
भवेदृषभसंलग्नोऽवरोहे कोमलस्तुगः ।
मंद्रस्थपंचमेनेह मध्यस्थर्षभसंगतिः ॥ ८६ ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रौ मध्यमः कोमलस्तथा ।
गांधारौ द्वौ निषादौ द्वौ गीयतेऽर्वाङ् निशीथतः ॥ ८७॥

तिलककामोदः ।

रागास्तिलककामोदः षड्जन्यासग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवाद्यारोहे धैवतवर्जितः ॥ ८८ ॥
तथा षाडवसंपूर्णो रिवक्रश्चावरोहणे ।
भवेन्मंद्रनिषादापन्यासोऽत्र हृदयंगमः ॥ ८९ ॥
गांधारात्षड्जसंस्पर्शोऽधिकरक्तिप्रदायकः ।
गीयते सोरटांगेन निशायां प्रहरात्परम् ॥ ३९० ॥

तीव्रा ऋषभगांधारधैवताः कोमलश्च मः ।
उभावपि निषादौ स्तस्तीव्रकोमलसंज्ञकौ ॥ ९१ ॥

गौंडमल्लारः ।

रागोऽथ गौंडमल्लारः संपूर्णो मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिसंयुक्तो वर्षासु सुखदायकः ॥ ९२ ॥
आरोहे दुर्बलो निः स्यान्मध्यमर्षभसंगतिः ॥
मध्यमादृषभे पातो विशिष्टां रक्तिमावहेत् ॥ ९३ ॥
धैवतर्षभगांधारास्तीव्राः कोमलमध्यमः ।
निषादौ द्वौ मतौ गानं वर्षर्तौ सर्वदोचितम् ॥ ९४ ॥

शुद्धमल्लारः ।

अथात्र शुद्धमल्लारः षड्जन्यासग्रहांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी वर्षाकाले सुखप्रदः ॥ ९५
सदावर्जितगांधारनिषादस्वर औडुवः ।
पंचमर्षभसंगत्या गेयो वर्षासु सर्वदा ॥ ९६ ॥
स्यात्कोमलो मध्यमोऽत्र तीव्रावृषभधैवतौ ।
अकालगानसंभूतं निवारयति किल्बिषम् ॥ ९६ ॥

मेघमल्लारः ।

मेघमल्लाररागोऽथ षड्जांशः षाडवः स्मृतः ।
पंचमस्वरसंवादी नित्यं गांधारवर्जितः ॥ ९८ ॥
गंभीरप्रकृतिः प्रेयान्विलंबितलयाश्रितः ।
आंदोलनं स्यादृषभे सदा रक्तिप्रदायकम् ॥ ९९ ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रौ मध्यमः कोमलो मतः ।
उभौ निषादौ वर्षासु गीयते सर्वदैवाहि ॥ ४०० ॥

सूरमल्लारः ।

मल्लारस्यैव भेदोऽस्ति सूरमल्लार इत्यपि ।
षड्जांशकग्रहन्यासः संवदन्मध्यमस्वरः ॥ १ ॥

निर्मितः सूरदासेन मध्यमादिसरूपकः ।
सदा प्रच्छन्नगांधारधैवतश्चौडुवो मतः ॥ २ ॥
निषादमध्यमावत्र कोमलौ समुदीरितौ ।
ऋषभस्तीव्र आख्यातो वर्षर्तौ गीयते सदा ॥ ३ ॥

मीयामल्लारः ।

मीयामल्लारः प्रसिद्धस्तानसेनविनिर्मितः ।
षड्जांशकग्रहन्यासः संवादिस्वरपंचमः ॥ ४ ॥
कर्णाटकविमिश्रोऽयं संपूर्णः समुदीरितः ।
सदांदोलितगांधारो मंद्रमध्यप्रचारकः ॥ ५ ॥
निषादधैवतप्रेष्ठसंगत्या समलंकृतः ।
निषादद्वययोगोऽत्र स्वतंत्रो रक्तिदायकः ॥ ६ ॥
रुचिरा संगतिश्चान्या स्यात्पंचमनिषादयोः ।
मध्यमादृषभे पातो विलंबितलयोऽपि च ॥ ७ ॥
गांधारमध्यमावत्रकोमलौ समुदीरितौ ।
धैवतर्षभकौ तीव्रौ निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ ८ ॥
गीयते सर्वदैवायं वर्षाकाले मनीषिभिः ।
एवं मल्लाररागस्य प्रकारा बहवो मताः ॥ ९ ॥
यथा सोरटमल्लारो देसमल्लार एव च ।
स्याद्रामदासमल्लारो नटमल्लारकस्तथा ॥ ४१० ॥
आरुणीनायकीपूर्वौ मल्लारौ समुदीरितौ ।
झांझमल्लारकश्चैव धुंडियापूर्वकस्तथा ॥ ११ ॥
एवमन्येऽपि मल्लारा रागांतरविमिश्रिताः ।
वर्षाकालेषु गीयंते वसंततौ बहारवत् ॥ १२ ॥

विहंगः ।

अथ रागो विहंगाख्यो बिहाग इति विश्रुतः ।
गांधारांशश्च संवादिनिषादस्वरशोभनः ॥ १३ ॥
आरोहे वर्जितावत्र स्वरावृषभधैवतौ ।
अवरोहे समादिष्टः संपूर्णः स्वरवेदिभिः ॥ १४ ॥

LIBRA

तथा चौडुवसंपूर्णो निशीथसमयाश्रितः ।
भवेन्निषादापन्यासो नूनमत्रातिरक्तिदः ॥ १५ ॥
तीव्राः स्युरत्र गांधारनिषादर्षभधैवताः ।
कोमलो मध्यमश्चेति संमतः स्वरनिर्णयः ॥ १६ ॥
तीव्रोऽपि मध्यमः कैश्चित्किंचिदत्र प्रयुज्यते ।
निषादे कोमले किंचित्प्रविष्टे तु बिहागडः ॥ १७ ॥

शंकरः ।

अथात्र शंकरो रागः षड्जांशग्रह ईरितः ।
पंचमस्वरसंवादी सदा मध्यमवर्जितः ॥ १८ ॥
षाडवश्चौडुवः कैश्चिन्मध्यमर्षभवर्जितः ।
अत्रापि च निषादापन्यासो रक्तिप्रदायकः ॥ १९ ॥
निषादर्षभगांधारधैवतास्तीव्रकाः स्वराः ।
विहंगांगेन मधुरमर्धरात्रे च गीयते ॥ ४२० ॥

काफी ।

अथो हराप्रियामेले काफीरागोऽत्र विश्रुतः ।
पंचमांशश्च संपूर्णः षड्जसंवाद्युदीरितः ॥ २१ ॥
गांधारांश इति प्राहुः केचिद्गानविशारदाः ।
तीव्रो निषाद आरोहे मनागत्र प्रयुज्यते ॥ २२ ॥
न्यासश्च पंचमे प्रोक्तो विशेषेणात्र रक्तिदः ।
शृंगाररसभूयिष्ठमेनं केचिद्विदुर्बुधाः ॥ २३ ॥
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलाः स्मृताः ।
धैवतर्षभकौ तीव्रौ क्वचित्तीव्रो निषादकः ॥ २४ ॥

सिंधुरः ।

अथ रागः सिंधुरोऽत्र षड्जांशक उदीरितः ।
पंचमस्वरसंवाद्यारोहे गांधारवर्जितः ॥ २५ ॥
कैश्चिद्धैवतसंवादी ऋषभांशो निगद्यते ।
अयं षाडवसंपूर्णः सर्वकालेषु गीयते ॥ २६ ॥

धैवतर्षभकौ तीव्रौ मृदू गांधारमध्यमौ ।
उभावपि निषादौ स्तस्तीव्रकोमलसंज्ञकौ ॥ २७ ॥

गारा ।

गारारागोऽथ षड्जांशो मंद्रमध्यप्रचारकः ।
पंचमस्वरसंवादी संपूर्णः सार्वकालिकः ॥ २८ ॥
तीव्रौ निषादगांधारावारोहे समुदीरितौ ।
अवरोहे तु तावत्र कोमलाववधारितौ ॥ २९ ॥
मंद्रस्थमध्यमे षड्जमारोप्यामध्यमध्यमम् ।
गीयतेऽयं गायकैस्तदतिरक्तिप्रदायकम् ॥ ४३० ॥
धैवतर्षभकौ तीव्रौ मध्यमश्चात्र कोमलः ।
तीव्रकोमलगांधारौ निषादौ तीव्रकोमलौ ॥ ३१ ॥

कर्णाटः ।

अथ कर्णाटरागोऽत्र प्रसिद्धो ऋषभांशकः ।
पंचमस्वरसंवादी प्रौढालापार्ह उत्तमः ॥ ३२ ॥
अवरोहे धैवतेन हीनः संपूर्णषाडवः ।
रमणीया स्यान्निषादपंचमस्वरसंगतिः ॥ ३३ ॥
सदांदोलितगांधारो विलंबितलयाश्रितः ।
मंद्रमध्यप्रचारोऽयं गीयतेऽर्वाङ् निशीथतः ॥ ३४ ॥
कर्णाटशब्दापभ्रंशात्प्रसिद्धं नाम कानडा ।
दरबारीति यवनैर्गीतत्वाद्राजसंसदि ॥ ३५ ॥
गांधारो मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
कोमलाः कथितास्तीव्रो ऋषभस्त्वेक एव हि ॥ ३६ ॥

नायकी ।

अथ कर्णाटभेदोऽत्र नायकी मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिसंयुक्तो नित्यं धैवतवर्जितः ॥ ३७ ॥
अवरोहे च निपयोः पगयोरपि संगती ।
कर्णाटांगः षाडवोऽयं गीयते प्राङ्निशीथतः ॥ ३८ ॥

स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलास्तथा ।
ऋषभस्तीव्र इत्येवं मनीषिभिरुदीरिताः ॥ ३९ ॥

हुसेनी ।

कर्णाटभेदश्चान्योऽपि हुसेनीति प्रकीर्तितः ।
तारषड्जांशकश्चैव मध्यमग्रह एव च ॥ ४४० ॥
पंचमस्वरसंवादी यवनैः परिकल्पितः ।
नामैव ज्ञापयत्येवं तारमध्यप्रचारकः ॥ ४१ ॥
तारस्थानेऽस्य वैचित्र्यं भवेद्रक्तिप्रदायकम् ।
कर्णाटांगेन संपूर्णो गीयते प्राङ्निशीथतः ॥ ४२ ॥
गांधारो मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
कोमला अत्र चत्वारस्तीव्रः स्यादृषभस्वरः ॥ ४३ ॥

अड्डाणः ।

कर्णाटभेदोऽड्डाणोऽपि तारषड्जांश एव हि ।
पंचमस्वरसंवादी संपूर्णो मध्यमग्रहः ॥ ४४ ॥
यथा कर्णाटके प्रोक्ता मंद्रमध्यविचित्रता ।
तथाड्डाणे च कथिता तारमध्यविचित्रता ॥ ४५ ॥
दौर्बल्याद्धगयोरत्र छाया सारंगिकी मनाक् ।
भवेत्पंचमगांधारसंगतिस्तन्निवारिणी ॥ ४६ ॥
हुसेनीसदृशं रूपं यद्यपीदमपीक्ष्यते ।
सारंगांगप्रचुरता भवेत्तद्भेददर्शिनी ॥ ४७ ॥
धैवतस्त्वत्र तीव्रोऽपि कोमलोऽपि प्रयुज्यते ।
उभयोरपि दौर्बल्यं निश्चितं तत्त्ववेदिभिः ॥ ४८ ॥
स्वरा मध्यमगांधारनिषादाः कोमलाः स्मृताः ।
धैवतौ द्वावपि प्रोक्तावृषभस्तीव्र एव हि ॥ ४९ ॥
तारस्थानप्रधानोऽयं भवेत्तत्रैव रक्तिदः ।
गीयते तु त्रियामायास्तृतीये याम एव हि ॥ ४५० ॥

साहाना ।

कर्णाटस्यैव प्रभेदः साहाना पंचमांशकः ।
षड्जसंवादिसंयुक्त आरोहे वर्ज्यधैवतः ॥ ५१ ॥
अवरोहेऽपि च मनागेव धैवत इष्यते ।
तथा षाडवसंपूर्णो निशीथाद्गीयते परम् ॥ ५२ ॥
स्वरा निषादगांधारमध्यमाश्चैव कोमलाः ।
तीव्रर्षभो धैवतौ च भवतस्तीव्रकोमलौ ॥ ५३ ॥

कौशी ।

कर्णाटस्यापरो भेदः कौशी स्यान्मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिसंयुक्तः संपूर्णस्वरभूषितः ॥ ५४ ॥
संगतिर्मधयोरत्र भवेद्रक्तिप्रदायिनी ।
कर्णाटे मालकंसस्य मिश्रणात्समभूदयम् ॥ ५५ ॥
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमला उभौ ।
धैवतावृषभस्तीव्रो निशीथाद्गीयते परम् ॥ ५६ ॥

वागीश्वरी ।

अथ वागीश्वरीरागो मध्यमांश उदीरितः ।
संवादिषड्जरुचिर आरोहे वर्ज्यपंचमः ॥ ५७ ॥
तथा षाडवसंपूर्णोऽवरोहेऽप्यल्पपंचमः ।
गांधारद्वयसंयुक्तोऽप्ययं कैश्चिन्निरूपितः ॥ ५८ ॥
तीव्रो गांधार आरोहेऽवरोहे कोमलस्त्विति ।
निपुणा गायकास्तीव्रगांधारस्य लवं क्वचित् ॥ ५९ ॥
प्रच्छन्नं दर्शयंतश्च दृश्यंतेऽपि च संप्रति ।
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः कोमलाः स्मृताः ।
धैवतर्षभकौ तीव्रौ निशीथाद्गीयते परम् ॥ ४६० ॥

बहारः ।

अथ रागो बहारः स्यात्षड्जन्यासग्रहांशकः ।
मध्यमस्वरसंवादी षाडवोऽयं समीरितः ॥ ६१ ॥

वर्जितर्षभ आरोहेऽवरोहे वर्ज्यधैवतः ।
मधसंगतिरारोहेऽवरोहे निपसंगतिः ॥ ६२ ॥
समायोगो बहारस्य नानारागेषु वर्णितः ।
यथायोगं तत्र कुर्यात्तत्तल्लक्षणनिर्णयम् ॥ ६३
स्वरा निषादगांधारमध्यमाः किल कोमलाः ।
धैवतर्षभकौ तीव्रौ वसंते गीयते सदा ॥ ६४ ॥

मालकौशिः ।

अथ रागो मालकौशिर्गंभीरो मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिललितो वर्जितर्षभपंचमः ॥ ६५ ॥
तथा चौडुव आलापयोग्यः सकलसंमतः ।
गीयते च निशीथिन्यां निशीथात्परमेव हि ॥ ६६ ॥
गांधारो मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
स्वरा अत्र समादिष्टाश्चत्वारोऽपि च कोमलाः ॥ ६७

हिंडोलः ।

अथ हिंडोलरागोऽत्र गांधारांशः प्रकीर्तितः ।
धैवतस्वरसंवादी पंचमर्षभवर्जितः ॥ ६८ ॥
औडुवश्चालापयोग्यो गंभीरश्च निसर्गतः ।
गेयो निशीथात्परतो वसंततौं सदैव हि ॥ ६९ ॥
गांधारो मध्यमश्चैव धैवतश्च निषादकः ।
तीव्रा एव समाख्याताश्चत्वारोऽपि स्वरा इह ॥ ७०॥

वसंतः ।

वसंतरागः संपूर्णस्तारषड्जांशशोभनः ।
मध्यमस्वरसंवादी वसंततौं सुखप्रदः ॥ ७१ ॥
सदा मध्यमगांधाराभ्यासे रक्तिप्रदायकः ।
तेनैव परजात्स्वीयां प्रदर्शयति भिन्नताम् ॥ ७२ ॥
मध्यमद्वयसंयुक्तो ललितांगमनोहरः ।
कैश्चिच्चषाडवः प्रोक्तो नित्यं पंचमवर्जितः ॥ ७३

कैश्चित्षाडवसंपूर्ण आरोहे वर्ज्यपंचमः ।
केषांचित्संमतोस्त्यत्र तीव्र एव हि धैवतः ॥ ७४ ॥
तीव्रौ निषादगांधारावृषभः कोमलः स्मृतः ।
मृदुतीव्रौ मध्यमौ द्वौ धैवतौ द्वौ तु पाक्षिकौ ॥ ७५ ॥

भट्टीहारः ।

अथ रागो भट्टिहारः कथितो मध्यमांशकः ।
संपूर्णः षड्जसंवादी मध्यमन्याससुंदरः ॥ ७६ ॥
वक्रावरोह आरोहे निषादो दुर्बलो मतः ।
धैवतान्मध्यमे पातो भवेद्रक्तिप्रदायकः ॥ ७७ ॥
जातः कलिंगपरजललितानां विमिश्रणात् ।
निर्मितो भर्तृहरिणेत्याहुः केचिद्विचक्षणाः ॥ ७८ ॥
अस्तु तत्संमतं मा वा रूपमेतन्मनोरमम् ।
तृतीयप्रहरे रात्र्यां गानमस्याभिसंमतम् ॥ ७९ ॥
तीव्रा निषादगांधारधैवताः कोमलर्षभः ।
उभावपि समादिष्टौ मध्यमौ तीव्रकोमलौ ॥ ४८० ॥

भंखारः ।

अथ भंखाररागः स्यात्संपूर्णः पंचमांशकः ।
षड्जसंवादरुचिरो मध्यमद्वयसंयुतः ॥ ८१ ॥
कोमलो मध्यमोऽवश्यमिष्यते भट्टिहारवत् ।
तृतीयप्रहरे रात्र्यां गानमस्यापि संमतम् ॥ ८२ ॥
तीव्रा निषादगांधारधैवताः कोमलर्षभः ।
उभावप्युचितावत्र मध्यमौ तीव्रकोमलौ ॥ ८३ ॥

पंचमः ।

अथोक्तः पंचमो रागः संपूर्णो मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिरुचिरो मध्यमद्वयभूषितः ॥ ८४ ॥
गीयते ललितांगेन चतुर्थप्रहरे निशि ।
सोहन्यंगान्वितं केचिज्जगुः पंचमवर्जितम् ॥ ८५ ॥

वर्जितर्षभमारोहे तथा चौडुवषाडवम् ।
केचिदौडुवमेवाहुर्वर्जितर्षभपंचमम् ॥ ८६ ॥
स्वरा निषादगांधारधैवतास्तीव्रसंज्ञकाः ।
ऋषभः कोमलश्चैव मध्यमौ तीव्रकोमलौ ॥ ८७ ॥

परजः ।

अथोक्तः परजोरागस्तारषड्जांशकः प्रियः ।
पंचमस्वरसंवादी द्विमध्यमविभूषितः ॥ ८८ ॥
संपूर्णारोहावरोहः कलिंगेनाभिमिश्रितः ।
गीयते गीतकुशलैश्चतुर्थप्रहरे निशि ॥ ८९ ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ कोमलौ धैवतर्षभौ ।
उभौ निगदितावत्र मध्यमौ तीव्रकोमलौ ॥ ४९० ॥

सोहनी ।

अथोक्तः सोहनीरागो धैवतांशमनोहरः ।
गांधारसंवादियुतो नित्यं वर्जितपंचमः ॥ ९१ ॥
षाडवः प्रियगांधारधैवतस्वरसंगतिः ।
क्वचिदेव प्रयुक्तोऽस्मिन्दृश्यते मृदुमध्यमः ॥ ९२ ॥
तीव्रा निषादगांधारधैवताः कोमलर्षभः ।
मध्यमौ द्वावपि निशि गीयते प्रहरेंऽतिमे ॥ ९३ ॥

कलिंगः ।

अथ रागः कलिंगोऽत्र गांधारांश उदीरितः ।
धैवतस्वरसंवादी संपूर्णः सरलोऽपि च ॥ ९४ ॥
ह्रस्वत्वाद्रिधयोरत्र भैरवाद्भिन्नरूपता ।
प्रशस्तं गानमेतस्य निशायां प्रहरेंऽतिमे ॥ ९५ ॥
स्वरास्त्रयः कोमलाः स्युर्धैवतर्षभमध्यमाः ।
तथा निषादगांधारौ तीव्रावत्र समीरितौ ॥ ९६ ॥

ललितपंचमः ।

अथ रागोऽत्र ललितपंचमो मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिसंयुक्तो मध्यमद्वयमंडितः ॥ ९७ ॥

आरोहे पंचमो वर्ज्यः पूर्णवक्रावरोहकः ।
तथा षाडवसंपूर्णो ललितांगमनोहरः ॥ ९८ ॥
तीव्रौ निषादगांधारौ कोमलौ धैवतर्षभौ ।
मध्यमौ द्वावपि निशि गीयते प्रहरेंऽतिमे ॥ ९९ ॥

मेघरंजनी ।

अथ रागो मध्यमांशो नाम्नतो मेघरंजनी ।
संवादीषड्जरुचिरो वर्ज्यपंचमधैवतः ॥ ५०० ॥
नित्यमौडुव एवायं ललितांगविभूषितः ।
तीव्रस्य मध्यमस्यात्र प्रयोगः किंचिदिष्यते ॥ १ ॥
तीव्रौ निषादगांधारावृषभः कोमलः स्मृतः ।
मध्यमौ द्वौ निशायां च गीयते प्रहरेंऽतिमे ॥ २ ॥

ललितः ।

अथांत्यरागो ललितः षाडवो मध्यमांशकः ।
षड्जसंवादिरुचिरो नित्यं पंचमवर्जितः ॥ ३ ॥
उक्तौ द्वौ मध्यमावत्र वादी कोमलमध्यमः ।
संगतिर्मधयोरेव सदा रक्तिप्रदायिनी ॥ ४ ॥
तीव्रधैवतगांधारनिषादः कोमलर्षभः ।
द्विमध्यमो निशांतेऽसौ गीयते मंगलप्रदः ॥ ५ ॥
सचतुर्विंशतिशतमेवं रागाः प्रकीर्तिताः।
अहोरात्रगताः सर्वे स्वस्वलक्षणलक्षिताः ॥ ६ ॥
एवमन्येऽपि बहवो रागा ग्रंथेषु वर्णिताः ।
तथालोकप्रचारेऽपि रागांतरविमिश्रिताः ॥ ७ ॥
पंडितैर्बहुभिश्चान्ये नूत्ना एव प्रकल्पिताः ।
ते सर्वे संमता एव निजलक्षणसंयुताः ॥ ८ ॥
न रागाणां न तालानामंतः कुत्रापि विद्यते ।
नभःपतत्त्रिन्यायेन सर्वैर्गेयं यथामति ॥ ९ ॥

पूर्वाचार्यैश्च रागाणां गानकालो विनिश्चितः ।
नियमं तमनुलंघ्य गातव्यं सर्वदा बुधैः ॥ ५१० ॥

स्वस्वोक्तकाल एवैते रागा गेया यथायथम् ।
राजाज्ञया सदा गेया न तु कालं विचारयेत ॥ ११ ॥
दशदंडोत्तरं रात्र्यां कालदोषो न विद्यते ।
यस्मिन्देशे यथाचारस्तथा गेयं विचक्षणैः ॥ १२ ॥
हिंदुस्थानिमते रागस्वरतत्वप्रकाशकः ।
लक्ष्यानुसारी प्रत्यग्रः प्राविरासीत्सुधाकरः ॥ १३ ॥
श्रीवैद्यनाथविलसत्परळीक्षेत्रवासिना ।
श्रीराजारामतनयरामशास्त्रितनूभुवा ॥ १४ ॥
अपातुलस्युपाख्येन काशीनाथेन निर्मितः ।
रामप्रसादाज्जयतु श्रीसंगीतसुधाकरः ॥ १५ ॥
शालिवाहशके षट्त्र्यष्टैकआनंदवत्सरे ।
मधुशुक्लप्रतिपदि संपूर्णश्चिरमेधताम् ॥ १६ ॥
विदंति सर्वं विद्वांसस्तदर्थं न कृतो मया ।
परिश्रमः किंतु मुग्धा रागतत्वबुभुत्सवः ॥ १७ ॥
संप्रति प्रचरद्रागतत्वं जानीयुरंजसा ।
इति मे सफलो भूयादस्मिन्ग्रंथे मनोरथः ॥ १८ ॥
ग्रंथेऽस्मिन्यदशुद्धं स्याद्विद्वांसः शोधयंतु तत् ।
तेषां तमुपकारं हि शिरसा धारयाम्यहम् ॥ १९ ॥
अनेन प्रियतां देवो भगवान्जानकीपतिः ।
श्रीरामचंद्रः सर्वांतःसाक्षी कारुणिकः परः ॥ ५२० ॥
हनुमते नमस्तस्मै स्वभक्ताभीष्टकारिणे ।
बुद्धिं बलं यशो धैर्यं स्मृतमात्रो ददाति यः ॥ २१ ॥
रामाय रामभद्राय रामचंद्राय साक्षिणे ।
रघुवीराय धीराय जानकीपतये नमः ॥ ५२२ ॥

॥ इतिश्रीसंगीतसुधाकरः संपूर्णः ॥

॥ श्रीसत्सीतारामचंद्रचरणारविंदार्पणमस्तु ॥ शुभम् ॥

समाप्तम् ।

सूची.

अ

पृ.

अंगदोऽलंकारः ९

अड्डाणः ५९

अन्तरगांधारः ५

अनभ्यासः १५

अनाहतनादः २

अनुवादीस्वरः ५

अपन्यासस्वरः १६

अभ्यासः १५

अलंकारः ८

अलंकारनामानि ... ८

अलंघनम् १५

अल्पता १५

अल्हैया २३

अवरोहीवर्णः ८

अविकृतस्वरः ३

अविदारिकः २२

अंशस्वरः ५

अहीरीरागः २१

आ

आनंदभैरवः १९

आरोहीवर्णः ८

आलापः १२

आसावरी २८

आहतनादः ३

औ

औडुवरागः १६

पृ.

क

ककुभः २५

कंकणोऽलंकारः ९

कर्णाटः ५१

कर्णाटकगानम् २

कलिंगः ५६

काकलीनिषादः ५

काफी ५०

कामोदः ४१

कुंडलोऽलंकारः ८

केदारः ४३

कैशिकनिषादः ६

कैशिकपंचमः ५

कोमलस्वराः ४

कौशिः ५३

ख

खटः २९

खंबावती ४५

खमाजः ४४

ग

गमकः ११

गमकनामानि ११

ग.धारग्रामः ६

गानप्रशस्तिः १

गारा ५१

गीतिनामानि ११

गुणकली २०

गुर्जरी २६

		पृ.
गौडसारंगः	...	...३१
गौडमल्लारः	...	...४८
गौरी ...	...	...३८
ग्रहस्वरः ...	...	...१५
च		
चतुर्दंडिप्रकाशिकास्वराः		... ४
चन्द्रकांतः	...	...४२
चांदनीकेदारः	...	...४३
छ		
छायानटः	...	...४२
ज		
जातिनामानि	...	...१०
जीवस्वरः	...	... ५
जैजयवंती	...	...४७
जैत्रः	...	...३५
जैत्रश्रीः	...	...३८
जौनपुरी	...	...२८
झ		
झिंजूटिः	...	...४६
ट		
टंकी	...	...३६
त		
ताटंकोऽलंकारः	...	... ६
तारस्वरः	...	... ३
तिलककामोदः	...	...४७
तिलंगिका	...	...४५
तीव्रस्वराः	...	... ४
तोडी	...	...२६
त्रिवेणी	...	...३६
द		
दीपणः	...	...३९

		पृ.
दुर्गा	...	...४५
दुर्गायकः	...	...३३
देवगांधारः	...	...२८
देवगिरिः	...	...२३
देशाख्यः	...	...२१
देशिकारः	...	...२४
देशीगानम्	...	... २
देसः	...	...४७
देसी	...	...२८
ध		
धनाश्रीः	...	...३२
धानी	...	...३३
न		
नटः	...	...४२
नटबेलावली	...	...२३
नादः	...	... २
नायकी	...	...५१
नूपुरोऽलंकारः	...	... ६
न्यासस्वरः	...	...१६
प		
पंचमः	...	...५५
पंचश्रुतिधैवतः	...	... ४
पंचश्रुतिरिः	...	... ४
पटमंजरी	...	...३२
परजः	...	...५६
पहाडी	...	...४६
पारिजातस्वरसंख्या	...	... ४
पीलुः	...	...३४
पूर्वी	...	...३६
पूरिया	...	...४४
पूर्वाधनाश्रीः	...	...३८

		पृ.
प्रतिमध्यमः	...	... ५
प्रभातः	...	
ब		
बंगालभैरवः	...	
बडहंसः	...	
बर्वा	...	
बहारः	...	
बहुत्वम्	...	
बिभासः	...	
भ		
भंखारः	...	...५५
भंजकः	...	...१२
भट्टिहारः	...	...५५
भीमपलासी	...	...३२
भूपालः	...	...२६
भूपाली	...	...४०
भैरवः	...	...१८
भैरवी	...	...२५
म		
मध्यमग्रामः	...	... ६
मध्यमादिः	...	...३०
मध्यस्वरः	...	... ३
मंद्रस्वरः	...	... ३
मलुहा	...	...४३
माढः		
मार्गगीतम्		
मारुः		
मालकौशि		
मालवश्री		
मा[illegible]		

		पृ.
मीयामल्हारः	...	...४९
मीयासारंगः	...	...३१
मूर्छना	...	... ६
मूर्छनानामानि	...	... ६
मूलतानी	...	...६६
मृदुपंचमः ...	...	... ५
मृदुषड्जः ...	...	... ५
मेघमल्हारः ...	...	...४८
मेघरंजनी		...५७
मौक्तिकोऽलंकारः	...	... ८
य		
यमनकल्याणः	...	...३९
यमनवेलावली	...	...२२
योगिनी ...	...	...२१
र		
रत्नालंकारः...	...	...१०
रत्नाकरस्वरसंख्या	...	... ४
रागः ...	...	...१५
रागकालनिर्णयः	...	...
रागविबोधस्वरसंख्या	...	... ४
रागस्थापना...	...	...१२
रागालापः ...	...	...१२
रागेश्वरी ...	...	...४५
[illegible]ी ...		...२०
[illegible] ...	...	...१२
[illegible] ...	...	...३७
ल.		
[illegible]नम् ...	...	...१५
[illegible]ल्छासागः...	...	...२४
ललितः ...	...	...५७
ललितपंचमः	...	...५६
लाचारीतोडी...	...	...१७

	पृ.
लीलावती	...६३
व.	
वर्णाः	... ८
वराटी	...३५
वराळीमध्यमः ...	... ५
वसंतः	...५४
वागीश्वरी	...५३
वाद्दीस्वरः	... ५
विकृतस्वरः	... ३
विन्यासस्वरः... ...	...१६
विवादीस्वरः ...	... ५
विहंगः	...४१
वृंदावनीसारंगः ...	...३०
वेलावली	...१२
श	
शंकरः	...५४
शारीरम्	...१४
शिवभैरवः	...११
शुद्धवेलावली ...	...२२
शुद्धकल्याणः... ...	...४०
शुद्धमल्लारः	...४८
शुद्धसामंतः... ...	...२८
शुद्धसारंगः	...३०
शुद्धस्वराः	... ३
श्यामकल्याणः ...	[illegible]
श्रीः	[illegible]
श्रुतिनामानि ...	[illegible]
ष	
षट्श्रुतिधैवतः ...	... [illegible]
षट्श्रुतिपंचमः ...	... ५
षड्जग्रामः	... ६
षट्स्वरः	... ३
षाडवरागः	...१६
संगीतम्	... १

	पृ.
स	
[illegible] ...	... ८
[illegible] ...	...१४
[illegible] ...	...९६
[illegible] ...	...९९
[illegible] ...	... [illegible]
[illegible] ...	...५१
[illegible] ...	...३४
[illegible] ...	... ५
[illegible]गन्तस्वराः ...	... ४
सिंधभैरवी	...३५
सिंधुरा	...५०
सुघराई	...३१
सुघराइकः	...११
सुहा	...२१
सूरमल्लारः	...४८
सुवर्णालंकारः ...	... ८
सोरटः	...२६
सोहनी	...५६
सौराष्ट्रभैरवः	... [illegible]
स्थायीवर्णः	... [illegible]
स्वराः	... [illegible]
स्वरनामानि	... १
स्वरप्रस्तारः	... [illegible]
स्वरमेलकलानिधिस्वराः...	... [illegible]
ह	
[illegible] ...	...[illegible]
[illegible]	...[illegible]
[illegible]	...[illegible]
[illegible]	...
[illegible]	...
[illegible]	...
[illegible]	...[illegible]
[illegible]	...[illegible]